

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Commentarii Exegetici In Apocalypsim Ioannis Apostoli

Viegas, Brás

Parisiis, 1615

Commentarivm Secvndvm Exegeticvm. De Prima Visione Ioannis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39261

iam vasa portat, iā in vasis fidelibus pōtus holocausti & victima sustinet, sed intus refect a labiis, id est ad cor revocā sermonem, audi quod dicū, operare quod predicat. Hæc Gregorius.

COMMENTARIUM SECUNDUM EXEGETICUM.

DE PRIMA VISIONE IOANNIS.

Visio Ioanni facta hoc primo capite describitur.

SECTIO PRIMA.

NECIPIT Ioannes divinas visiones sibi ostensas (quæ sanè fuere præ-
termodum admirabiles) commemorare, quarum prima hoc primo
capite inchoatur, fuitque huiusmodi.

Primum, vidit septem candelabra aurea, quæ non constat cuius figu-
ra fuerint: crediderim fuisse non solum maxima, sed etiam pulcherrima, atque
excellenti opere, artificioque celata, singula singulosingeres cereos accensos in
summitate præferentia. Secundò vidit in medio eorū, similem filio hominis vestitum
pedere, id est, lineam tunicam talari, quam propterea Septuaginta semper *μοδ' η' η' η'*, id
est, ad pedes vsque demissa appellat. Eratque vnū ex Sacerdotalibus indumentis.

Pro illustriori tamen huius rei cognitione, sciendum ex Iosepho libro. 3. An-
tiquit. cap. 8. & Diuo Hieronymo in epist. ad Fabiolam de veste sacerdotali, du-
plicem fuisse tunicam sacerdotalem apud Hebræos, vnā communem omnibus
sacerdotibus: alteram propriam Pontificis. Tunica communis sacerdotum erat
linea ex bysso, dicebaturque Hebraicè *תורת* hoc est, linea, linum enim Chethon
Hebraicè nominatur: hæc adharebat corpori, tamque arcta erat, strictisque ma-
nicis, vt nulla omnino in veste esset ruga, tam longa vt vsque ad pedes descende-
ret, vnde & *מוד' η' η' η'* dicebatur. Aiunt Hebræi quos nonnulli ex nostris sequun-
tur, hanc tunicam totam fuisse varijs oculorum ordinibus, & figuris continuata,
serie distinctam, instar scutulatarum vestium apud Romanos: idque probant ex
eo quod Exod. 28. cum dicitur, *stringesque tunicam bysso, prostringes*, est Hebraicè
תורת quod ipsi transferunt, *Oculabis*, vt sit sensus, *Oculabis*, id est tunicam bysso:
etenim id verbum non solum stringere, sed etiam oculare significat: de cuius
sententiæ probabilitate non est hic disputandi locus. Tunica propria Pontificum
erat Hyacinthina, quæ Hebraicè dicebatur, *היט* quam etiam Iosephus tala-
rem appellat, eademque à Septuaginta interpretibus Exod. 28. *מוד' η' η' η'* quoque
dicitur: sed non puto tam longam dimissamque fuisse, sicut erat prior tunica
byssina, quæ *poderis* nomen sibi propriè vendicat, diciturque in sacris lite-
ris, tunica superhumeralis, quia ipsi superhumerali immediatè superponeba-
tur. Erat tota hyacinthina, eiusque ex limbo pendebant per circuitum tintin-
nabula aurea, & mala punica ex hyacintho, & purpura, & cœco bis tincto,
eo ordine, vt inter duo quælibet tintinnabula esset vnum malum punicum, &
inter duo mala punica vnum tintinnabulum. Docet autem Diuus Hieronymus
loco citato, fuisse septuaginta duo tintinnabula, & totidem mala punica,
cui potius fides habenda est quam Clementi Alexandrino, qui quinto libro

VIE. CAS
IN
VOCALIS
UT
ZE

Quot ex ea
tintinnabula
penderent.

Qua tunica
indueretur
ille similis
filio hominis

Iosephus.
Duplex Sa-
cerdotum zona
discrebitur.

D. Hieron.
Iosephus.

Qua Zona
præcinctus
ille similis
filio hominis.

Stromatum trecenta sexaginta sex tintinnabula, totidemque mala punica, iuxta numerum dierum, quibus annus constat, fuisse existimavit. Cum igitur hoc loco ait Ioannes illum *similem filio hominis*, qui sibi apparuit, fuisse veltitum podare hoc est talari tunicula, licet de utraque, & byssina scilicet & hyacinthina intelligi posset, siquidem utraque poderis dicebatur ut diximus: magis tamen crediderim id de priori tunica byssina communi omnium sacerdotum esse accipiendum, eò quod illa est, qua proprie poderis sibi appellationem vendicabat, præterquam quod hæc est communis interpretum in hunc locum existimatio: itaque hic *similis filio hominis*, podere indutus, hoc est Angelus Christum representans, ut præterea suo loco dicemus, illum non ut præcise Pontificem, sed ut sacerdotem absolute referebat, cui non obstat, quod in scribendis ad septem Episcopos literis, Pontificium munus exercet, siquidem tunica byssina non solum ad sacerdotes, sed etiam ad Pontifices pertinebat, quippe qui supra tunicam byssinam, hyacinthina quoque induebantur: quamuis non multum repugnet, si quis illum *similem filio hominis*, malit tunica hyacinthina indutum apparuisse, ut summum scilicet Pontificem omnibus Episcopis præsentem, atque ad illos Pontificio iure, & autoritate scribentem, representaret.

III. Tertiò: Erat hic *similis filio hominis præcinctus ad mammillas & zona aurea*. Aduerte sicut duplex erat tunica, ita duplicè quoque fuisse zonam, qua altringi solebat. Et quidem tunica linea, ut ait Iosephus, accingebatur circa pectus paulo axillis inferius zona lata digitos quatuor, intus inani, ita contexta, ut serpentis axiuum videri posset, floribus etiam picturata puniceis, purpureis, hyacinthinis, & byssinis, stamen verò è sola byssino constabat, qua semel atque iterum circa pectus reuoluta ad talos usque defluebat tantisper dum sacerdotes à sacris feriabantur, idque ad ornatum cõferre videbatur, cum verò sacris præstitum, ne ventilata impedimèto esset, super humerum lauum retorquebatur: dicebatur hæc zona Hebraicè *צַנְתָּן* Babylonij Hemeianin vocabant, Nos *cingulæ vel balthem*, inquit Hieronymus, possumus appellare. Tunicam verò hyacinthinam altringebat zona alia coloribus, ut inquit Iosephus, supra dictæ zonæ similis, hoc est ex filis byssinis, purpurcis, coccineis, atque hyacinthinis contexta: nisi quod aureis quoque filis erat intertexta, nec verò huiusmodi zona soli tunicæ hyacinthinæ stringendæ seruebat, sed super humerale & rationale cum eadem tunica colligabat. Cum igitur Ioannes ait hunc *similem filio hominis* fuisse præcinctum ad mammillas zona aurea, nec priorem nec posteriorem zonam intelligit, siquidem neutra earum erat creta, sed aliam utique nobiliorem, at præstantiorem, qua tamen cum zona hyacinthina quam ex Iosepho diximus auro intertextam fuisse, hæc ex parte conueniret, ut hinc aliquis non ineptè argumentari possit, tunica qua idem *similis filio hominis* indutus apparuit, non byssinam fuisse, sed hyacinthinam, cum zona auro contexta, non ad byssinam tunicam, sed ad hyacinthinam pertineret: verum cum nostra hæc zona tota aurea fuerit, atque adeo ad n. sutram tunicam proprie spectaret, non indè necessariò conficitur, talarem vestem, qua hic *similis filio hominis* erat indutus, hyacinthinam fuisse tunicam: quin illud potius colligendum, ea zona aurea significari sacerdotem illum siue pontificem cuius ille *similis filio hominis*, personam iustinebat, sacerdotibus pontificibusque legalibus longè antecellere. Itaque non communi sacerdotum, aut pontificum zona, sed nobiliori & præstantiori altringi debuisse, quod magis intelliges, cum huius aureæ zonæ mytheria explicabimus.

III. Quarto. *Caput eius & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, id est, miri candoris, non quod dumtaxat candorem lanæ, & niuis æquarent, sed*
quia

quia aliz similitudines non reperiuntur aptiores ad amplificandum eximij alieius candoris magnitudinem, quæ etiam fuit causa cur Matthæus capite 17. *Matth. 17.* agens de Transfiguratione Domini dixerit vestimenta eius facta fuisse alba instar niuis: cum certum sit illum vestimentorum Christi candorem, magno interuallo omnem niuis candorem superasse. Quinto. *Oculi eius erant tanquam flamma ignis,* id est, ardentissimi, & instar flammæ micantes, & scintillantes. Sexto. *Pedes eius similes erant aurichalco,* Græcè habetur similes, *Chalcolibano* ὁμοιοι χαλκολιβατω est autem aurichalcum, seu rectius orichalum metalli genus auro simile, dictum Græcè & Latinè, Orichalcum, eo quod nascitur in montibus: ὄρος enim Græcè montem significat: qua de re legendus est Plinius lib. 34. cap. 2. Chalcolibanon *Plinius.* verò, ut vult Suidas, est electri genus auro pretiosius, quâquam si ad etymon spectemus, sit aliquid ex ære & thure compositum. *ἄλλος* enim Græcè as, *λίβατος* autem, thus significat. Septimo. *Pedes eius erant sicut in camino ignis ardenti,* seu ut habetur Græcè ὡς ἐν πυρὶ πεπερασμένοι id est, tanquam in camino igniti, ut ignitum ad pedes, non ad caminum referatur. Octavo. *Vox eius erat, tanquam vox aquarum multarum,* id est, maximè sonora, & multiplex. Nono. *Habebat in dextera sua septem stellas,* vel depictas scilicet, vel inclusas. Decimo. *De ore eius exibat gladius utraque parte acutus,* Græcè ῥομφαία διπλοὺς ὀξεία, hoc est gladius anceps, seu ad verbum duplicis oris acutus. Undecimo. *Facies eius erat splēdidissima sicut solium lueet in virtute sua,* id est, cum fulgentissimus est in meridio. Postremo Ioannes tanta visione perterritus, ad pedes eius tanquam mortuus non tam accidit, quàm cecidit, ille autem ponens dexteram suam super eum dixit, *μὴ φοβῆθαι* Ne time: seu, *Noli timere, Ego sum primus & novissimus, & vivus, & fui mortuus, & ecce sum vivens in secula seculorum, & habeo claves mortis, & inferni, Præcepitque ei, ut omnia que viderat literis mandaret scribere, inquit, que vidisti, & que sunt, & que oportet fieri post hæc: sacramentum septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stella, Angeli sunt septem Ecclesiarum, & candelabra septem, septem Ecclesie sunt. Verbum γράψον, hoc est scribe, referendum quoque est ad sacramentum septem stellarum, & ad candelabra, ut sit sensus, scribe que vidisti, & que modò in Ecclesijs geruntur, & que postea euentura sunt, scribe quoque sacramentum, seu ut Græcè habetur *μυστήριον* septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, scribe etiam septem candelabra aurea. Nam quod ita locus sit dispungendus, perspicuum est ex eo quod Græcè candelabra sunt in accusandi casu, & quod est consequens, sacramentum septem stellarum, eodem quoque casu accipere oportet. Sic enim Græcè legimus *γράφον ἀ εἰδώς, & ἀ εἰσὶ, & μετὰ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, τὸ μυστήριον τῶν ἐπὶ τῶν ἀστέρων ὡς εἶδες ὅτι τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, & τὰς ἐπὶ τῶν λυχνιῶν τὰς δεξιᾶς.* Sed iam ad mysterium visionis explanandum accedamus.*

Explicatur visio in sensu literalī, & primùm quid septem candelabra aurea significant.

SECTIO II.

SEPTEM candelabra aurea, sunt septem Ecclesie, ad quas scribit Ioannes nomine omnium orbis Ecclesiarum, ut supra diximus, de qua expositione dubitare non licet, cum ille idem *similis filio hominū* qui Ioanni apparuit, sic mysterium explicauerit, *Candelabra, id quæ, septem Ecclesie sunt:* Licet verò septem Ecclesie Aliz minoris, quæ superius nominatæ sunt, hoc loco subaudienda sint, tamen earum nomine vniuersas orbis Ecclesias oportet accipere, ut ibidem do-

cuius tum quod numerus septenarius vniuersitatem significat, tum ob septiformem Spiritus sancti gratiam, ex qua vniuersa Ecclesie pulchritudo efflorescit: quam eandem ob causam per septem candelabra exprimitur, propter septiformem spiritualium donorum splendorem, quo ab Spiritu sancto collustratur. Itaque iure septiformis Ecclesia per septem candelabra designatur, quae etiam per illud candelabrum aureum septem calamorum adumbrata est, de quo agitur Exodi 25. & 37. & illud vidit Zachar. cap. 4. & illud de quo loquitur Christus Matth. 5. *Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio, sed super candelabrum, & qui ingrediuntur lumen videant.* Prima ratio cur Ecclesia comparetur candelabro, est, quia est visibilis, & excellenti quodam splendore conspicua, atque manifesta, iuxta illud Psalmi 18. *In sole posuit tabernaculum suum.* Quem locum de Ecclesia intelligit D. Augustinus tract. 2. in Epistolam Ioannis. *In manifesto, inquit, posuit Ecclesiam suam, ut sicut sol non possit omnino latere: unde & Civitas supra montem posita appellatur.* Secunda ratio est. Quia instar candelabri lucem mundo praefert, quod lumen est ipse Christus, Ecclesiae candelabro impositum, iuxta illud

Ecclesia cur septiformis. Candelabro comparetur.
Exod. 25. & 37.
Zachar. 4.
Matth. 5. 16.
1. Ratio.
Psalm. 18. 5.
D. August. Secunda.

Christus Ecclesia lumen.
Ioan. 8. 12.
Ioan. 1. 9. 1.
Malac. 4. 2.
Origenes.
Item fons solis.

Luc. 2. 31. Tertia.
Richard.

Rich. de S. Vict.

Exod. 25. & 37. D. Greg.

1. Petr. 1. 7.

Plinius.

Auro comparatur charitas.

2. ad Cor. 2. 2.

Ioannis 8. *Ego sum lux mundi.* Et Ioan. 1. *Erat lux vera, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* & Malach. 4. *Timentibus nomen meum, orietur sol iustitiae:* Ex quo fit ut mirum sit, & plane diuinum Ecclesiae candelabrum, quippe quod pro lumine solem ipsum in luminitate praeferat, imo & fontem solis, de quo agitur in libro Iosue: quem admodum expendit Origenes Homilia 19. in librum Iosue, ubi fit metio fontis Solis. Quem Solis fontem, Christum ipse interpretatur. Quis porro miretur solem oriri ex fonte: sed is nimirum est Christi splendor ut ex eo lux omnis spiritualis, tanquam ex fonte orta ad omnem mundi plagam illuminandam deriuetur, quod illis verbis praedixit Simeon Luc. 2. *Quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad Reuelationem gentium.* Tertia ratio est Richardi de Sancto Victore. *Quia sicut, inquit, magna candelabra tribus fere pedibus sustententur, ita Ecclesia in sacrosancta Triade fide per charitatem operante fundata erectaque consistit.*

Porro Ecclesiae non solum candelabra, sed aurea etiam candelabra appellatur, Primò secundum Richardum de S. Victore, quia sicut aurum per ignem probatur, malleis extenditur, & in formam candelabri productum instrumentum ignis, & luminis efficitur, ita Ecclesiae tentationibus probata, & tusionibus persecutionum extenuata, ardentis igne sapientiae caelestis & lucentis opere charitatis, quam etiam ob causam candelabrum illud de quo agitur Exodi 25. & 37. non erat fusile, sed ductile, quemadmodum obseruauit D. Greg. homilia 6. in Ezech. quia nimirum Ecclesia seredo producitur, & quotidie persecutionibus proficit, atque huc alluisse videtur Petrus 1. sua epist. c. 1. cum dixit: *Et probatio fidei vestra multo pretiosior sit auro quod per ignem probatur.* Secundò propter charitatem quae ob excellentiam & praestantiam, auro omnium metallorum pretiosissimo comparatur, iuxta illud capituli 3. *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum.* Est autem ea auti natura auctore Plinio libro 33. historiae naturalis cap. 3. ut nihil eius, igne depercat tunc etiam in incendijs durante materia: imò quo saepius arsit, ad bonitatem proficiat: accedit, quod nec aliud metallum latius dilatatur, aut numerosius dividitur: sic igitur nihil charitatis persecutionum igne deperit, sed magis perficitur: iuxta illud secundae ad Corinthios 12. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo, cum enim infirmor, tunc potens sum: Quali dicat, nihil virtutis & constantiae, mihi in tribulationum flammis deperit, quin potius tunc quado firmior atque potentior, ipsumque charitatis aurum per gratiam & virtutem Christi magis enitescit. Praeterea*
charitas

charitas quantumcumque extédatur laboribus, semper instat auri sufficit què
 admodum docuit Apollolus ad Romanos 8. *Qui nos separabit à charitate Christi:*
 tribulatio, an angustia? &c. & 2. ad Corinthios 6. *Quasi morientes, & ecce vivimus:*
 In quo quidem charitas à simulata virtute hypocritarum longè distat, quem
 admodum & verum aurum in eo distinguitur ab alchimico, quod alchimicum
 non ita malleorum ictus, sicut verum, sustinet. Vnde Paulus 2. ad Corinthios 6.
 postquam fideles ad labores constanter patienterq; tolerandòs, esset adhortatus,
 illis verbis. *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in*
tribulationibus, in necessitatibus, angustis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in labori-
bus, in vigiliis, in ieiuniis, necessariò adiungendum putavit in charitate non ficta: Sen
 ut Græcè est, *ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐν ὑποκριτῶ*, hoc est in charitate non hypocritica ut in-
 nueret charitatem esse aurum, quæ nisi vera sit, haud poterit tribulationum, ne-
 cessitatù, angustiarum, carcerum, seditionum, & laborum ictus sustinere, quin
 statim frangatur, què admodum aurum charitatis hypocriticum & alchimi-
 cum malleorum ictu frangitur: quare inquit, ut persecutiones omnes, atque
 difficultates inuicò animò superetis habete verum charitatis aurum, non fi-
 ctum, non simulatum, non alchimicum.

De simili hō hominis qui erat in medio septem
 candelabrorum aureorum.

SECTIO III.

RICHARDVS de S. Victore, per hunc similem filio hominis, angelum intel-
 ligit, qui in persona, & similitudine Christi, demonstrabat Ioanni sacramen-
 tum Diuinæ reuelationis, *Qui inquit, eo amplius habuit auctoritatis, quod apparuit in*
similitudine saluatoris: Quæ sententia vera est, nec enim Christus ipse Ioanni appa-
 ruit, sed angelus Christi personā sustinens, & idcirco nō homo, nec filius homi-
 nis, sed *similis filio hominis*, appellatur: quo sēsu accipiēdi sunt ferè omnes interpre-
 tes, cū hoc loco per similem filio hominis, Christum intelligūt, nec enim illud censē-
 di sunt existimare, Christum in sua ipsius persona in medio candelabrorum aureorū vi-
 sum esse, sed angelum in hominis specie, qui Christum referret: verum iam hinc
 illa oritur dubitatio, cur si Christum hic angelus representabat, non homo, sed
similis filio hominis appelletur. Beda, Primasius, Hugo Cardinalis & alij, eam afferūt
 rationem, quia nimirum Christus resurrexit immortalis, non iam simpliciter ho-
 minem, qui naturam dicit passibilem, sed similem homini, dicendum fuisse: quo
 etiam sensu dixit Paulus 2. ad Corinthios 5. *Et scognouimus Christum secundum carnē,*
 id est mortalem, *sed iam non nouimus.* Eodemque modò D. Augustinus libro II.
 contra Faustum Manichæum capite 7. intellexit illud ad Hebræos 5. *Qui in diebus*
carnis suæ preces supplicatione quæ ad eum, qui posuit eum saluum facere à morte cum clamore
valido & lacrymis offerens: Vbi illud in diebus carnis suæ, idem est, atque cū vitā mor-
 talem agebat. Elegantiorem rationem reddit Ioachimus Abbas, *Christus, inquit,*
tanta in celo præeminet claritate, tanta maiestatis gloria fulget, præ omnibus angelis, ut sicus
in eo aliquando dimittatis suæ gloriam occultabat humanitas, ita nunc humanitatis eius ab-
iectio exinanita à maiestatis gloria, & à splendore summa lucis absorptæ esse videatur. Ut enim
 aliquando semetipsum exinanuit formam serui accipiens. Ad Philippenses secundo
 Ita nunc forma ipsa seruilis à maiestatis gloria exinanita est, ut ita nihil an-
 eo suspicionis remaneat, quo minus verus Dei filius esse credatur. Igitur

VIE. CAS
 IN
 APOLLONIA

hic similis filio hominis est in medio candelabrorum aureorum; id est, Ecclesie vniuersae, iuxta ea, quae superius de septem candelabrorum mysterio diximus, idque multis de causis. Prima est, ut inde influat in omnes eius partes: propterea enim

Hugo Card.
In medio
candelabro-
rum cur Chri-
stus.

Prima ratio.

Sap. 18. 14.

Idem semper

in medio in-

uenitur.

Ezech. 38.

Psal. 73. 12.

Ioan. 20.

Mat. 18. 20.

Leu. 26. 11.

2. ad Cor. 6.

16.

Ezech. 37.

27.

etiam cor est in medio corporis: Adnotauit Hugo Cardinalis in hunc locum Christi semper in medio inueniri. Etenim ipse est media, id est, secunda persona Trinitatis: Nascitur media nocte, Sapientiae: 18. Dum medium silentium tenebant omnibus sedibus venit. In medio mundi patitur, hoc est in Hierusalem, quae vmbilicus terra appellatur. Ezechielis, 38. Vnde est illud Psalm. 73. Operatus es salutem in medio mari. In medio duorum latronum crucifigitur. In aere id est, inter caelum & terram moritur. In medio discipulorum post resurrectionem stetit. Ioannis 20. Ipse etiam dicit de se Matth. 18. Vos fuerint duo, vel tres, congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Denique hoc locum in medio septem candelabrorum aureorum apparet. Simile est illud Leuit. 26. Ponam tabernaculum meum in medio vestri, ambulabo inter vos, & ero Deus vester, vosque eritis populus meus. pro ambulabo inter vos: est apud Septuaginta ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν: ad quae locum haud dubie videtur spectasse Paulus 2. ad Corint. 6. cum dixit. Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo: vltus est enim eodem verbo ἐμπεριπατήσω: Concinit & illud apud Ezechiel. 37. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi exiunt mihi populus, & scient gentes, quia ego Dominus sanctificator Israel, cui fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum. Quod quidem vaticinium impletum est in Christo, qui sanctificationem suam in medio Ecclesiae posuit, ipseque in medio fidelium inambulat, atque in medio candelabrorum, hoc est, omnium Ecclesiarum, ut in omnem partem vim gratiae suae largiter fundat, quae est prima huius mysterij ratio.

II.

Secunda.

Secunda ratio est. Christus in medio Ecclesiae per amorem, & beneuolentiam, qua omnes omnino complectitur. Atque hoc Christi exemplum debent omnes praelati in suarum Ecclesiarum administratione imitari, atque per amorem in medio esse subditorum: Mitto Christi pro omnibus in terras adductum, passionem, mortem: illud sane fuit in collegij Apostolici gubernatione admirandum, quod cum Petrum, & filios Zebedaei ad peculiaria quaedam familiaris admittebat, veluti ad mysterium Transfigurationis aspiciendum: ita tamen haec omnia in reliquis Apostolis tractandis, fouendisque compendebat, ut quilibet eorum sibi in animum posset inducere, neminem sibi à Christo anteferni, hinc enim orta est illa ab Apostolis non semel habita contentio, quis eorum videretur esse maior, ut patet Marci 9. & Lucae 22. nimirum usque adeo Christus in medio omnium erat, per amoris & beneuolentiae signa, quae modo vni, modo alteri exhibebat, ut nemo de

Praelati pruden-
tia atque
amor in sub-
ditos.

beneficijs in alterum collatis conquereretur, nemo alteri inuideret, quin potius quilibet eorum se plus amari existimare posset, & sibi primum honoris gradum praeter ceteris polliceri. Hoc sane fuit in medio esse discipulorum: quam in gubernando prudentiam debent praelati omnes quoad eius fieri posset emulati, atque in medio subditorum esse per amoris & beneuolentiae argumenta. Haec enim subditos circumstare praelatum faciunt, fidenterque accedere: quemadmodum timor eisdem longè remouet, sicut eleganter monet D. Bernardus. serm. 23. in Cant. super illa verba cap. 1. Introduxit me Rex in cellaria sua; exultabimus & iocabimur in te, memores verberum tuorum. Discite, inquit, Praelati subditorum matres vos esse, non Dominos, studete magis amari, quam metui, suspendite verbera, producite vbera, cur morsus à serpente paruulus fugit conscientiam sacerdotis, ad quem cum magis oportuerat tanquam ad sinum recurrere matris. Vnde Dominus Moyse praecipit, ut populum illum

D. Bernard.

illam

illum nutricis more tractaret, quemadmodum ipse sua illa querimonia testatur Numer. II. Nunquid ego concepim omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi, Nunc. II. II. porto eos in sinu tuo sicut portare solet nutrix infantulum? Nec vero huic secundæ nostræ rationi officit, quod inferius hic idem similis filio hominis seuerè cum Angelis Ecclesiarum, id est, Episcopis, vtrumque enim adhibendum est, & comitas seueritate temperanda, iuxta illud Iob. c. 29. Si quando ridebam ad eos, non credebant, & lux vultus mei non cadebat in terram, id est, tanta mea erat grauitas, vt si quando cum illis loquens riderem, adhuc tamen timerent, & reuerentiam seruarent. Illud enim significat (Lux vultus mei non cadebat in terram) seu vt habetur in Hebræo, Lucem vultus mei non abiecerant, id est, vultum meum lætum, atque hilarem non contemnebant: quam expositionem sic paucis complectitur D. Gregorius libr. 20. Moralium cap. 3. Talis, inquit, debet esse dispensatio regimini, vt is qui præest ea se circa subditos mensura moderetur, quatenus & arridens timeat, & iratus amari, vt cum nec nimia lætitia vilem reddat, nec immoderata seueritas odiosum. Et eodem libro cap. 8. ponderas illud Iob, quod habetur eodem capite. Cum sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen marcentium consolator. Hortatur Prælatos vt seueritatem benignitate temperent, exemplo illius Samaritani qui eius qui incidit in latrones, vulneribus, vinum simul & oleum infudit. Luca 10. Vt per vinum, inquit, mordeantur vulnera, per oleum sanantur: quare miscenda est lenitas cum seueritate, faciendumque quoddam ex vtroque temperamentum, vt neque multa asperitate exulceretur subditi, neque nimia benignitate soluantur. Vnde et illud Psalm. 22. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Virga enim percutimur, & baculo sustentamur. Si ergo est distinctio virgæ, quæ feriat, sit & consolatio baculi quæ sustentet, id quod etiam in arca fœderis fuit expressum, in qua cum legis tabulis virga simul, ac mâna coniuncta fuerunt, quia cum scripturæ sacræ sciëntia in boni rectoris pectore virga distinctiõnis, & mâna dulcedinis esse debet. Tertia & postrema ratio, est in medio candelabrorum aureorum per protectionem, curam atque prouidentiam, vt præsto sit ad emungenda candelabra, ne fidei lumen extinguatur, ne spes labet, nec charitas refrigescat, nec corruat disciplina: ex quo duci potest argumentum pro residentia Prælatorum, vt etiam ipsi exemplo Christi sint in medio candelabrorum, id est Ecclesiarum. Quemadmodum seuerè statuit Concil. Trident. sessio. 6. decreto de reformatione cap. 1. & sess. 23. decreto item de reformatione cap. 1. Residentiæ necessitatem, obligationemque Patres omnes exaggerant, præcipuè verò D. Athanasius patriarcha Constantinopolitanus, multis in locis veluti in epistola ad Episcopum Sardanensem, vbi inter alia sic ait, ἡ ἐλπίς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμῶν καὶ τῶν ἁγίων ἀνεπιτηδεύτως ἐώρων ἀφίστασθαι πᾶσα τὴ πῆλη, hoc est diuinis oraculis seu statutis ne minimum quidem permittentibus impune aliquem pastorem à grege abesse: legendus est idem in epistola quam scripsit ad omnes Episcopos, & in epistola ad Episcopum Cretæ volenti proficisci ad suam Episcopatum, & in epistola ad Episcopum Apamæ, & in epistola ad Imperatorem, vt Episcopos ad suam dioceses ire iubeat.

Cur vestitus podere apparuerit.

Vidi similem filio hominis vestitum podere.

SECTIO III.

RATIO prima est Bedæ, & Richardi de sancto Victore, ad significandam naturam humanitatis, in qua Christus semetipsum tanquam verus sacerdos

Virtus pas-
sionis Christi
Ezech. 1.

Patri pro nobis obtulit, erat enim podêris vti diximus, vestis sacerdotalis: est au-
tem hæc vestis talaris, id est, vsque ad talos demissa, quia virtus passionis Christi ad
inimos quosque fideles pertingit: vnde & Ezechielis 1. homo ille, qui in throno
sapphyrino coësedebat, Christumque significabat, similitudinem electri præfere-
bat, quod vim habet paleas attrahendi, quia Christus non solum magnates &
principes, sed etiam inimos quosque de plebe, passionis sue virtute feruat, & ad
cælum vsque vbi nunc est, cum paleas electrum, trahit: quod autem è cælo hoc est
tanto interuallo, paleas in terra positas possit attrahere, electri est diuina planè ad
attrahendû efficacia præpollentis. Vel certe podêrem possumus amorem integ-
pretari, qui talaris fuit in Christo, id est, vsque ad finem vitæ pertingens, iuxta il-
lud Ioannis 13. *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* Est enim tala-
ris vestis perseverantiæ Symbolum, vt auctor est D. Gregorius lib. 1. Moralium
cap. vltim. expendens quod solus Ioseph inter fratres talarem tunicam habuisse
perhibetur. Genes. 37. cum dicitur. *Nudauerunt eum tunica talaris, & polymita,* quia
Ioseph inter fratres vsque ad finem iustus perseverasse describitur. *Quid enim, inquit,*
est talaris tunica nisi actio consummata: quasi enim tota vita tunica talum corporis operit, cum bo-
na actio ante Dei oculos, vsque ad vitæ terminum pergit. Eadem tunicæ talaris expo-
sitiio traditur ab Eligio Nouiomeni Episcopo tomilia 11. ad pœnitentes, & refer-
tur in appendice Bibliothecæ sanctoꝝum Patrum, vbi addit idem significari à
Christo cum de se ait hoc ipso cap. *Ego sum Alpha, & Omega,* id est, principium &
finis, vt nimirû nõ solum bono principio contenti simus, sed finem bonû habere
studeamus. Hæc autè eò pertinent, vt proposito nobis ante oculos Christi cruen-
to in cruce sacrificio, quod tanquam verus sacerdos in humanitate peregit, amo-
rèque illo singulari, quo nos in finem vsque dilexit, in eius quoque nos amorem
ardentiùs incitemur.

Talaris tu-
nicam Chri-
sto, quid.
Ioan. 13.
D. Greg.
Gene. 37. 23.

Eligius.

Secundò, Apparuit vestitus podêre, veste isquam sacerdotali ad terrorem in-
cutiendum peccantibus: declarat namque iudicium, quo nunc singulos, in fine
autem mundi iudicaturus est vniuersos, ad forum etiam interiùs vt pote sacerdo-
tale pertinere. Itaque se omnia, siue merita, siue demerita certo noffe, de illisque
sententiam daturum, quo eodem mysterio Ezechielis 9. apparuit etiam vestitus
lineis, seu podêre, vt Septuaginta transtulerunt, & habens ad renes atramentar-
ium scriptoris, quia omnia quæ agimus diligenter notat, accuratè que describit,
vt iudicet, sicut eo loco interpretatur D. Hieron.

Ezech. 9.
Septuaginta
D. Hieron.

Tertiò, ad probitatem vitæ, morûque integritatem commendandam fide-
libus apparuit vestitus podêre, id est, iustitia, seu sanctitate, quæ indumentum Chri-
sti, & cuiusuis iusti appellatur iuxta illud Esaiæ 61. *Indumento iustitiæ circumdedit me:*
cui concinit illud Ecclesiastici 27. *Si sequaris iustitiam apprehendes illam, & indues quasi
podêre honoris:* & est sensus, sua quæque iustitia, atque virtute indui veluti honorifica
quadâ veste talari, quæ totû hominè tegit, ornâque sic etiâ Iob cap. 29. *Iustitia*
inquit, inductus sum, & vestiu me quasi vestimento. Quem locum expendens D. Greg.
lib. 19. Moralium cap. 16. *Vestimento, inquit, cum vestimur ex omni parte circumdamur: ille er-*
go iustitia sicut vestimèto vestitur qui se vndique bono opere protegit, & nullam partem actû nis
sua peccato nudam relinquit, nam qui in quibusdam actûnibus iustus est, in alijs iniustus, quasi
hoc latus cooperuit, illud nudauit, nec iam bona sunt opera, quæ subortis alijs prauis operibus
inquinantur, iuxta illud Ecclesiastici 9. Qui in vno peccauerit, multi bona perdet. Et Iacobi
2. Quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus.

Iustitia Chri-
sti indumen-
tum.
Esaiæ 61. 10.
Ecc. 27. 9.
Iob 29. 41.
D. Greg.

Ecc. 9. 8.
Iacob. 2. 10.

Quarto, & positemo. Podêrem possumus Ecclesiam accipere, quam Christus
ipse induit, vt sua ipsius persona pretiosam, & illustrem faceret: sicut autè podêris
tunica

tunica erat admodum stricta nullamque rugam efficiens, si tunicam lineam non hyacinthinam intelligas, vt diximus hoc ipso Exegetico, Sectione prima, ita Paulus docet Ecclesiam ita gloriosam à Christo effectam esse, vt nubem haberet rugam, ad Ephesios. 5. *Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam: propterea namque Ecclesia laboribus & persecutionibus nimis extenditur, ne rugam habeat quemadmodum docet D. Augustinus in Psalm. 132. Vespis, Ad Ephes. inquit, sacerdotalis Ecclesiam significat, de qua loquitur Apostolus ad Ephesios 5. Quae mundatur, vt non habeat maculam, extenditur, vt non habeat rugam, vbi eam extendit Gallo nisi in ligno: videmus quotidie à fullonibus tunicas quodammodo crucifigi, crucifiguntur enim vt rugam non habeant. Hæc ille. De huius vestis mundatione multa superiori Exegetico Sect. vndecima diximus ad illa verba, Lauis nos in sanguine suo: Vbi Ecclesiam esse Christi pallium & indumentum confirmauimus. Omnes istæ rationes cum ipsa visione probè cohærent, ostendunt enim se hoc loco Christus omnium fidelium habentem curam & prouidentiam, sacerdotem, ac iudicem & summa cum sanctitate ac iustitia Ecclesiam administrantem.*

*Ecclesiam
Christus fecit
gloriosam.
D. August.*

Cur fuerit præcinctus ad mammillas zona aurea.

Ex præcinctum ad mammillas zona aurea.

S E C T I O V.

NON tantum materia nobilitate, & compositionis elegantia, sed mysteriorum quoque venustate pulcherrima est hæc zona aurea, qua ille *simili filio hominum* præcinctus erat ad mammillas: Atque in primis illud quarimus, Cur Christus Dominus in testamēto veteri, id est, Danielis 10. accinctus renibus: in nouo autē testamēto, id est hoc loco, ad mammillas accinctus apparuerit, etenim quamuis ille apud Danielē angelus fuerit, & vt quidam arbitrantur Gabriel, tamen Christū representabat, quemadmodum, & hic qui Ioanni apparuit, nō Christus sed angelus fuit, qui Christū referebat, vt ipse in initio suæ Apocalypsis testatur, cum ait, *Loquens per angelum suum seruo suo Ioanni.* Merito igitur dubitare quis possit cur illic ad renes, hic ad mammillas præcinctus appareat: & illic quidē auro obryzo, hic autem zona aurea: cui quæstioni sic respondet Richardus de S. Victore. *In veteri, inquit, testamento visus est angelus Propheta cinctus renibus, quia ibi carnis opera expressius prohibebantur, In nouo autem Ioanni visus est angelus præcinctus ad mammillas, quia nunc vel ipsæ cogitationes illicitæ manifeste refranantur: qui enim non inquinamentum carnis, quod veteri testamento iam fuerat interdictum, sed inquinamentum spiritus quod in nouo arctius est prohibitum, restringere veniebat, non ad renes, sed ad mammillas præcinctus debuit apparere. Hanc eandem responsionem clarius proponit Pannomus. Apud Danielē, inquit, præcinctus ad renes apparet, quia scriptura veteris testamenti ipsum opus luxuria arceat, nouum autem testamentum etiam ipsas cogitationes, dicente Domino: Matthæi 5. Qui videt mulierem ad concupiscendum eam, iam macha: us est eam in corde suo. In peccato igitur præcinctus apparet, quia cogitationes pectoris & cordis cauet. Eadem ratio traditur ab Hugone Cardinale & Ambrosio Ansberto, eamque sequitur Glossa in hunc locum: Porro vtrobique aurum apparet: etenim apud Danielē rene auro obryzo, hic autem mammilla zona aurea præcinguntur, quia tam exterior castitas quam interior, ex charitate, quæ per aurum significatur proficisci debet. Quanquam & in hoc discrimen legis veteris & nouæ nō mediocriter apparet, Zona enim aurea, quæ melior est, & delicatior, maiorem charitatem indicat, quam aurum, obryzum, quod adhuc duritiem retinet, nec tantam*

*Dan. 10.
Cur Christus
in veteri
testamento ad
renes, in nouo
autem ad
mammillas
accinctus ap-
paruerit.
Rich. de San-
cto Vict.
Euangelica
perfectio.
Pannom.
Matth. 5. 28.
Hug. de Corr.
in Ambrosio
Ansbert.
Gloss.
Veteris
nō a lege
discrimen.*

charitatis dulcedinem ostendit, ut exploratum sit longè maiore esse in lege noua quàm fuerit in veteri charitatem & perfectionem, id quod eleganter expressum agnoscit D. Gregorius homilia 13. in Ezechielem, in illa illustri visione capituli quadagesimosecundi hominem indutum lineis templum illud mysticum lineo filo dimeticentem Propheta conspexit. *Funiculus*, inquit, *lineus in manu eius: censura legis veteris*, ait Gregorius, *funiculus fuit, sed lineus non fuit, quia eundem populum, non subtili*

Matth. 5. 21. *prædicatione coercuit, in quo per pœna sententiam, non peccata cogitationis, sed operis resciauit. At Christus Dominus funiculum lineum in manu tenuit: cum dixit, Matth. 5. Audistis, quia dictum est antiquis, Non mœchaberis: Ego autem dico vobis, quia qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo:*

II. Hoc ipsum Orig. homil. 12. in Exod. vult in eo expressum fuisse, quòd Moyses, qui typum legis gerebat, faciem quidem habuit splendidam Exod. 34. manum verò leprosam Exod. 4. At Christus non solum faciem, sed etiam manibus in Transfiguratione resplenduit, quia videlicet opera, quæ per manus exprimitur, imperfecta erant in lege veteri: at in lege gratiæ ad maximam perfectionis splendorem peruenerunt. *In lege*, inquit, *vultus quidem Moysi glorificatus refertur, licet velamine contegatur, manus autem eius intra sinum missa leprosa est: a memoratur, sicut nix: in quo mihi videtur forma totius legis plenissime designari: in vultu enim eius sermo legis, in manu opera designantur: quia ergo nihil ad perfectum adduxit lex, ad Hebr. 7. idcirco manus Moysi leprosa sit, & in sinum reconditur, tanquam nihil perfecti operis habitura, facies verò eius glorificata est, sed velamine tegitur, quia sermo eius habet scientiæ gloriæ sed occultam: in lege ergo Moyses solam faciem habet gloriosam, neque manus eius habent gloriæ, imò potius & contumeliam: sed neque vlla gloriæ erat in pedibus, denique soluere iubetur calceamentum Exod. 3. licet & hoc fieret non sine alicuius forma mysterij: ostendebatur namque quod in nouissimis temporibus soluere Moyses calceamentum, ut acciperet alius sponsum, & illa vocaretur domus discalceati, vsque in hodiè num diem (iuxta id quod præcipitur Deuteron. 25.) nihil ergo aliud in lege habet gloriosum Moyses, nisi solam faciem: in Euangelij autem totus glorificatur ex integro. Hinc etiam est quod Paulus Hebræos, pueris, qui sub lege tanquam sub pædagogii custodia tenebantur comparauit: fideles autem legis gratiæ, viros, appellauit, qui tanquam perfectiores, grandioresque pædago non indigebant: sic accipiendum est illud ad Gal. 3. Prius quam veniret fides, sub lege custodiabantur conclusi, in eam fidem, quæ reuelanda erat: itaque lex pædago noster erat in Christo, ut ex fide iustificemur: at ubi venit fides, iam non sumus sub pædago. Ex quo præter alia habes legis veteris doctrinam, sanctitatem, imperfectam, & puerilem fuisse, si eum legis nouæ per Christum constitutæ, sapientia & perfectione conferatur. Quare merito superiores doctores aiebant ad hoc inter vtramque legem discrimen innuendum, Christum in veteri testamento ad renes, in nouo autem ad mammillas præcinctum apparuisse.*

Quid mammillæ significant.

Et præcinctum ad mammillæ.

SECTIO VI.

I. **L** I V D etiam explicationem desiderat, quid *mammilla* significet, ad quas *Suaui Christi amor in Ecclesiam.* *milis filio hominis præcinctus apparuit.* Prima expositio est, significare summam Christi dulcedinem, amorisque suauitatem quo Ecclesiam suam complectitur, ut ex amore intelligat proficisci labores, calamitatesque vniuersas, quibus illam Christus ad finem vsque mundi patitur exerceri: sic multò antè sponsa vbera sponsi dixit esse *meliora vino, & fragrantia unguentis optimis.* Canticorum. 1.

Quo

Quo loco omnes fere Hebræi legunt; Quia meliores sunt amores tui vino, et
 enim Hebraicè כִּי טַיִם כִּי רַקִּים quibus verbis maxima vberum sponfi dulcedo,
 ac suauitas continetur, vsque adeò vt illis sponfa nitatur excusata iuam illam au-
 daciã, cum statim in verba illa amoris plenissima prorupit, *Dulcerur me osculo* D. Bern.
oris sui. Quæ obseruatio est D. Bernardi sermone 9. in Cantica. *Temeritatem*, in-
 quit, prout valet excusare conatur, quasi dicat: si aliam sapere videor, tu fecisti, o sponse, qui
 in auledine vberum tuorum tanta me dignatione lactasti, quatenus omni metu depulso au-
 deam plus forte quam expediat. Duo præterea ista vbera, vt idem docet, sunt gemina
 dulcedo, quæ exuberat in Christi pectore, videlicet longanimitas in expectan-
 do, & in donando facilitas. De priori vbere loquitur Paulus ad Romanos 2. *An*
diuitias bonitatis eius, & patientia, & longanimitatis contemnis, an ignoras, quia benignitas Ad Ro 2. 4.
Dei ad penitentiam te adducit? ubi in nomen diuitiarum, sicut & aliàs apud Paulum in-
gentem copiam & abundantiam significat: penitentiam, verò ne intelligas eam,
quæ malitiæ opponitur, diciturque Græcè ἀγαθότητα, sed benignitatem, cum
sit Græcè χρηστότης: unde meritò postea vulgatus transtulit, an ignoras quia be-
nignitas Dei habetur enim Græcè τὸ χρηστόν. De altera vbere est sermo Ezech. 18.
Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis & custodierit omnia præcepta mea vita Ezech. 18. 21.
viuet, & non morietur. Pulchrè Regius vates vtramq; duobus verbis complexus
est Psal. 102. Longanimis & multum misericors. Eadem amoris dulcedin. in sub eadē Psal. 102. 8.
metaphora explicauit Esaias cap. 66. Cum dixit: Lacrimini cum Hierusalem omnes Esai. 66. 11.
qui diligitis eam, ut sugatis & repleamini ab vbere misericordie eius, & mulceatis & delicijs
affluatis ab omnimoda gloria eius. Et rursus, ad vbera portabimini, & super genna blan-
dientur vobis. Rectè verò addidit sponfa. Fragrantia vnguentis optimis, seu vt septua-
ginta transtulerunt, ὁ ὄσμη μύρων σου ἡ σπῆνδα τῆ ἀρώματά: id est, odor vn-
guentorum tuorum super omnia aromata. Vt magis istorum vberum suauitate explica-
rent, & innuerent eos, qui sponfi vberibus fruuntur, pati præ amoris dulcedi-
ne animi deliquium, cui morbo odores ex floribus aromatibúsq; confecti, aut
etiam vnguenta pigmentaria arte composita adhiberi solent, quod remedij ge-
nus sibi postulat sponfa cum ait Canticum 2. Fulcite me floribus, stipate me malis, Cant. 2. 5.
quia amore languet. Estigitur sensus eos, qui præ suauitate, quam ex sponfi vberi-
bús sentiunt, deliquium patientur, habere ad manum vnguenta & aromata, qui-
bús aspergantur, eaque in ipsimet sponfi vberibus reperiri.

Sed pro huius rei maiori expositione aduerte rectè Deo vbera tribui, quoniã
 sicut vbera in feminis appetente partus tempore turgescunt, editaque iam
 prole distenduntur, & quia cordi præcordiisque insident, matrem amoris ad-
 monent ad nutriendum fœtum: ita Deo, cum eius amor erga homines multum
 iam per opera creuisset, quasi vbera ipsa turgescere cœpta sunt, & appetente par-
 tus tempore, id est, incarnationis Dominicæ, distenta admodum fuerunt ad
 nouum fœtum educandum. Quod enim ante Incarnationem non admodum
 hæc vbera turgere, expostulans ea de re cū Deo, Esaias cap. 63. testatus est cum
 dixit, *Vbi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum, & miserationum* Esai. 63. 15.
tuarum super me continuerunt se. Verum post incarnationem, tunc sanè copiosè e-
 iusmodi vbera tumuerunt, vt non obscure Paulus explicauit illis verbis ad Ti-
 tum 3. *Apparuit dignitas & humanitas saluatoris nostri Dei.* Quamquam enim Græ-
 cè pro eo quod nō habemus, humanitas, non est ἀνθρώπινη sed φιλανθρωπία,
 id est, non humanitas (eo sensu quo Theologi vsurpant) sed amor erga homines,
 vt sit sensus, vsque adeo Deum dilexisse homines, & beneuolum erga eos se de-
 monstrasse, vt filium suum vnigenitum propter eos in terras miserit: yndè &
 II. o
 Post incarna-
 tionem suscit-
 Dei miseri-
 cordia.
 Ad Tit. 3. 4.

- Hieronymus clementiam interpretatur: tamen de humanitate, hoc est, humana naturæ assumptione, plerique Patres accipiunt: in quo opere præcipuè Dei in homines amor, & clementia resplenduit: & præter alios cum locum expendens D. Bernardus serm. 1. in die Natiuitatis Domini. Apparuerat, inquit, antè potentia in rerum creatione, apparebat sapientia in earum gubernatione, sed benignitas misericordiam nunc maxime apparuit in humanitate, potestas subiectionem, maiestas exigit admirationem, neutra imitationem, quousque angustata est misericordia in sola Angelorum parte, iuxta illud Psalm. 35. Domine in celo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. Terram uniuersam condemnans, & aëreas potestates, dilaret misericordia terminos suos, attingat à fine usque ad finem fortiter, disponens omnia suaviter, Sapientia 8. & restrictus est Domine iudicio sinus tuus, solue cingulum tuum & veni miserationibus affluens. Et sermone 1. in Epiphania eundem locum ponderans: Prius, inquit, quam apparet humilitas, latebat benignitas, quamquam & prius erat, nam & misericordia Domini ab aeterno est, sed undè tanta agnosce poterat; promittebatur, sed non sentiebatur, undè & à multis non credebatur. Ego, inquit per Hieremiam 26. cogito cogitationes pacis, & non afflictionis: sed quid respondebat bono afflictionem sentiens, pacem nesciens, quousque dices pax: pax, & non est pax, Ezechielis 3. Verum ubi apparuit humanitas, iam benignitas latere non potuit. Denique sermone de diligendo Deo magis adhuc eundem locum illustrat his verbis: Potentia occultata est, quia in infirmitate venit, iuxta illud Habacuch cap. 3. Abscondita est fortitudo eius. Haud dubium quia in cruce, ubi cornua in manibus eius, Sapientia quoque abscondita est, placuit enim ei per stultitiam verbi saluos facere credentes, sed benignitas apparuit, quia non potuit amplius declarari, neque abundantius exprimi, nec euidentiùs commendari. Idem habes ad Titum 2. Apparuit gratia Dei omnibus hominibus. Quare rectè vbera zona aurea cinguntur, non quod strictior fuerit in lege gratia, misericordia diuina, cum fuerit multò fusior, ac latior, vt haftenus diximus: sed quia magis eluxit, & elegantius apparuit, & quasi zonam auream Christus charitatem suam præcinxit, iuxta illud Psalm. 92. Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem & præcinxit se. Sed de zona aurea paulò post fusius.

III. Secunda expositio est. Per hasce duas mammillas, duo testamenta significari, vt vult Diuus Augustinus, seu potiùs Ticonius, & Arethas in hunc locum, quæ de pectore Saluatoris tanquam de perenni fonte accipiunt, undè Christianum populum nutriant: in quem sensum, vbera illa meliora vino, & fragrantiora unguentis optimis, de quibus agitur Canticum 1. interpretatur Diuus Hieronymus in caput 96. Esaiæ, & Diuus Ambrosius libro de benedictionibus Patriarcharum cap. 11. illud Genesis 49. in benedictione Ioseph. Deus Parris tui erit adiutor tuus, & omnipotens, benedicet tibi benedictionibus cali desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus oberum. Vbera, inquit Ambrosius, dua testamenta dixit, quorum altero annuntiatus est, altero demonstratus. Ratio vero est, quia sacra doctrina, quæ ex utroque testamento exprimitur, lacti comparatur, propter dulcedinem & candorem: præcipuè verd doctrina facilius, undè est illud Pauli ad Hebræos 5. Facti estis, quibus lacte opus sit non solido cibo: omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ. Et primè ad Corinthios 3. Tanquam paruuli in Christo, lac vobis potum dedi non escam, nondum enim poteratis. Et 1. Petri 1. sicut modo genti infantes, rationabiles & sine dolo lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem, si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus. Quo loco, non Rationabiles, sed Rationabile, legendum est, vt ad lac referatur, est enim Græcè τὸ λογικὸν ἢ δὲ λογία λα. hoc est rationabile, sine dolo lacte: ita citat Diuus Hieronymus in cap. 55. & 60. Esaiæ & in cap. 10.

cap. 10. Zachariae similiterque D. Augustinus libr. 50. homiliarum homilia 20. De lacte hoc mystico egregie disserit Clemens Alexandrinus cap. 6. lib. 1. Pedagogi, ubi eleganter docet Christum esse mammillam Patris, per quam videlicet omnem gratiam à Patre fugimus, Verbum, inquit, est omnia infanti, & pater, & mater, & pedagogus, & alter: iuxta illud Ioannis 6. Comedite meam carnem, & bibite meum sanguinem, ipse itaque qui est dilectus & alter noster, verbum effudit pro nobis suum sanguinem, per quem, qui in Deum credidimus, ad mammillam Patris, que curacum oblivionem inducit, nempe verbum confugimus, ille autem solus nobis lac dilectionis infantibus suppeditat, ique sunt vere beati, qui hanc lactant mammillam. Et in hunc sensum interpretatur illud paulò ante citatum ex prima eius epistola cap. 2.

Addimus & tertiam expositionem, Per has Mammillas Dei misericordiam & iustitiam intelligi. Per dexteram quidem misericordiam, per sinistram verò iustitiam. Etenim in omnibus Dei operibus, misericordiam & iustitiam reperiri, docet Divus Thomas in part. quart. 21. art. 4. iuxta illud Psalm. 24. *Universe via Domini misericordia & veritas.* De dextro misericordiae vberis fugitur lac indulgentiae. De sinistro lac correptionis, illud suavius, hoc paulò iniucundius, utrumque tamen infantibus salutare. Adcircò enim Christus suos filios interdum ablaetat, id est, asperius tractat, seu de dextro vberis ad sinistram transfert, ut iam robustiores effecticiant cum Apostolo, *Et abundant, & penuriam pati, ad Philippenses 4.* Unde est illud Esaiæ 28. *Quam docetis scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablattatos à lacte, auulsos ab vberibus.* Quem locum ponderans D. Chrysostomus sermone in Iob & Abraham. *Quandiu, inquit, imperfecti sumus, nobis parciunt, & quandiu lactamur, paternè fovemur. Vbi autem perfectiores facti fuerimus, perfectorum certamina subimus.* Obseruat item Chrysostomus, non dictum esse ablaettatos ab vberis, sed auulsos, quia nimirum coguntur fideles recedere à lactando, ut tant per omne discrimen. In cuius rei typum Abraham filium suum Isaac ablaettavit facto grandi conuiuio, Genes. 21. In quem locum D. Ambrosius libr. 1. de Abraham cap. 7. *Non, inquit, quia à nutricis lacte subductus est puer, magnum conuiuium exhibuit Abraham, sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratia cibo, & virtutis alimento.* Et sermone 19. in Psalmum 118. locum Esaiæ citatum tractans sic ait: *Ad per lactatos & abductos ab vberibus loquebatur, hoc est, ad eos, qui prima infantia alimenta transissent, cibo iam habiles fortiori. Exemplo sit, Quod ablaettatus Isaac Patriarcha tantus euaserit, ut adhuc inter rudimenta primæ postius aratis, nequaquam tamen gladium ferituri parentis horruerit.* Atque hæc tertia mammillarum expositio, maximè nobis conuenire, cum huius operis scopo, institutò que videtur: cum enim Christus in toto hoc Apocalypseos vaticinio se supremum Ecclesiæ antistitem, gubernatoremque exhibeat, consentaneum fuit, ut duas illas partes præcipuas, quibus tota eius administratio continetur, misericordiam scilicet atque iustitiam, in seipso exprimeret, ut & per misericordiam fideles ad spem consequendæ felicitatis erigeret: per iustitiam eosdem à suscipiendis, admittendisque sceleribus cohiberet: & quoniam non solum cum præmia misericorditer pollicetur, sed etiam cum in peccata iuste vindicat, non odio, sed amore in homines incitatur, idcircò vtraque administrandi ratio in mammillis expressa est, quæ cordi, vbi sedes est amoris, coniunctæ sunt.

III.
In omnibus
Dei operibus,
misericordia
& iustitia.
D. Thom.
Psalm. 24. 11.
Filios suos
cur interdum
Christus
ablaetat.
Philip. 4. 12.
Esaiæ. 28. 9.
D. Chrysost.

Gen. 21. 18.
D. Ambros.
Idem.
Tertia mām-
illarum ex-
positio refer-
tur.

Christus eodem amore
iunxit quo
premiatur.

I. Quid verò attinet ad zonam auream. Primum D. Augustin. seu Ticonius, & Beda in hunc locum eam interpretantur multitudinem sanctorum, sicut enim, inquit, cingulo pectus astringitur, ita sanctorum multitudo Christo adheret, & veluti duas mammillas, duo testamenta complectitur, ut ex his veluti de sanctis uberibus nutriantur. Eodem modo interpretatur D. Ambrosius, qui addit, zonam, id est, sanctorum multitudinem dici auream, quia sancti, multis tribulationibus, sicut aurum in fornace probantur. Nec verò incongruenter, zona, qua Christus cingitur, sancti intelliguntur, quia eodem sensu filij Israël Deo lumbare appellantur. Hierem. 13. 1. *13. Posside tibi, inquit Dominus ad Hieremiam, lumbare lincuis, & pones illud super lumbos tuos. Et inferius, sicut adheret lumbare ad lumbos viri: sic & glutinavi mihi omnem domum Israël, & omnem domum Iuda, dicit Dominus, ut essent mihi in populum, & in nomen, & in laudem, & in gloriam. Iam superius ex Origene diximus Ecclesiam vocari stolam, & amictum Christi: iuxta illud Genesis 49. *Lauabitur in vino stolam suam, & in sanguine vine pallium suum.* Id eundem sensum D. Augustin. libro de Essentia Diuinitatis, & cepit illum Esaiæ 63. *Quis est iste qui venit de Edom sicutis vestibus? Vestimenta, inquit, Domini sancta accipitur Ecclesia, qua per fidem ac dilectionem ei coniuncta est: de qua scriptum est Psalm. 92. Dominus regnauit, decorem indutus est.* Ob eam etiam causam docent Patres, tunicam illam Christi inconsutilem, typum Ecclesiam fuisse, in quibus est D. Augustinus epist. 171. contra Donatistas, & epistola 203. & D. Athanasius de Passione & cruce Domini, & D. Cyprianus tractatu de vnitae Ecclesiam, quam ait fuisse deluper contextam per totum, id est, de caelo venientem, & quia Christi populus scindi non potest. *Tunica, inquit, eius per totum textilis, & coherens diuisa à possidentibus non est. Nec mirum videri debet quod fideles zona Christi appellentur, siquidem, & corona eius dicuntur. Esaiæ 62. Eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* In quem locum Cyrillus Alexandrinus: *FNamquamque, inquit, animam, & vniuersam Ecclesiam corona comparare licet, ex multis floribus contexta, vel regio Diademati lapidibus pretiosis, & gemmis indicis radianti.* Additur verò, *In manu Domini, propter protectionem diuinam, Denique est eiusmodi zona ad mammillas, sub quibus cor latet, ut indicetur fideles, & præcipue iustos, maxime à Christo adamari.* Atque hæc quidem superiores autores tradunt, quorum tamen expositio nobis minime videtur cum se ipsa coherere: si enim mammillæ, uti diximus, sunt vel Christi amoris erga Ecclesiam suauitas, iuxta primam expositionem: vel duo testamenta iuxta secundam: vel ut nos putamus Christi misericordia & iustitia, quibus Ecclesiam administrat, iuxta tertiam: quo nexu zona, qua ad mammillas Christus præcingitur, multitudo sanctorum dici possit: aut quo sensu sancti vel Christi amorem, vel duo testamenta, vel eius misericordiam, iustitiam, que præcingant, cum sancti potius à Christo per suam ipsius dulcedinem, vel per misericordiam iustitiamque præcingantur.*

Quare sit secunda expositio tertiæ nostræ de mammillis interpretationi consentanea, zonam hanc auream charitatem esse, qua Christus tanquam aurea zona præcingitur ad mammillas, quibus misericordiam & iustitiam significari diximus: quoniam ut etiam ibidem annotauimus, vtraque hæc Ecclesiam gubernandi ratio ex amore & charitate verè aurea, hoc est perfecta proficitur: Ipsum

Ipsam verò, *zona*, imò & *præcingendi* nomen strictissimam, arctissimamque esse hanc in Christo erga fideles charitatem demonstrat: & quoniam proprie non mammilla præcinctæ erant: sed vestis illa talaris, quam Christi vel humanitatè, vel sacerdotium, vel sanctitatem, vel denique Ecclesiam ipsam significare docuimus, cum omnibus is expositionibus, hæc *zona* de charitate acceptio mirificè consentit: si quidem & Christi humanitas & sacerdotium, & sanctitas, atq; eo quodam & arctissimo in Deum, hominèque amoris vinculo cingebantur: ipsamque etiam ipse sibi Ecclesiam strictissima charitatis *zona* copulabat: vt hanc etiam ob causam illa *zona* de multitudine sanctorum interpretatio, ab instituto Ioannis, ipsòque visionis scòpo multò mihi abhorreere videatur. Itaq; Ecclesiæ suæ Christus *zona* aurea charitatis præcinctus apparuit, vt tam pulchro ornatu eam faciliùs ad sui amorè pertraheret: id quod iam multo antè per Oseam promiserat capit. *Osee. 11. 5.*
11. cum dixit; Ego quasi nutritus Ephraim portabam eos in brachijs meis, & nescierunt quid curarem eos, in funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis, & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum. Quid enim aliud sunt funiculi Adam, & vincula charitatis, nisi *zona* hæc aurea, qua præcinctus ad mammillas visus est? quare idem est charitatis funiculis Ecclesiam trahere, & amoris vinculis constringere, atq; *zona* aurea secum arctissimo nexu copularè. Porro quod dictum est, in *vinculis Adam*, *Beneficijs siue hominis*, periphralis est amoris: quia enim amore & beneficijs ligati homines solent, inde est quod *funiculi hominis*, pro amore & beneficijs eleganti periphrali vsurpantur: quo eodem sensu accipiendum est illud Dauidis 2. Reg. 7. *Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, quia adduxisti me huc vsque: sed hoc paruum visum est in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui, in longinquum, ista est enim lex Adam, Domine Deus: vbi per legem Adam beneficia intellexit, quæ legem hominis appellauit: quoniã beneficentia tanquam potentissimè seueræ alicuius legis imperio homines fortiter, sed suauiter tamen obligantur: hæc est altera eius loci expositio, præter illam aliam communem de perpetuitate generis, posterorùmque successione, quam homines maxime cupere, ijs verbis rex David significauerit. Cum igitur beneficentia *Lex & funiculi Adam*, siue hominis appellatur, merito Dominus cum homines amore, beneficiorumque magnitudine ad se pertrahere institueret, dixit, *In funiculis Adam traham eos*, quod quasi interpretans subiunxit, *in vinculis charitatis*: id quod opere ipso per incarnationem præstitit, eiusque rei significanda gratia, *zona* charitatis aurea vt diximus, ad mammillas præcinctus apparuit. Nec verò id tantum per Oseam prædictum fuit, sed etiam in legali Pontifice (ad quem hoc loco per vestimenta huius angeli, siue sacerdotalia, siue pontificia, iuxta vtramque ea de re à nobis commemoratam sententiam, fit allusio) illustri & minime obscure typo figuratum: etenim vnum ex præcipuis legalis Pontificis ornamentis erat Rationale iudicij, quod eleganti opere perfectum duodecimque pretiosis lapidibus, in quibus nominata duodecim tribuum incisa erant, supra pectus Pontificis ponebantur *zona* quadam hyacinthina ad tunicam hyacinthinam & superhumeralè religatum Exod. 28. vt ita indutus ornatuque Pontifex Christum Maximum Pontificem referret, qui erat præ amore, fideles in pectore, atque in corde gestaturus, & *zona* non hyacinthina sed aurea, ardentissima scilicet aduersum homines charitate præcingendus. *Exod. 28. Christi amor in fideles.**

Illud addiderim hæc eadem Christi ad mammillas *zona* aurea præcincti effigie Ecclesiam admoneri, vt ipsa quoque exemplo sui sponsi sese charitate in Deum & proximum, quasi aurea *zona* arctissime præcingat: eoque cingulo omnium virtutem indumenta ne fluant, dissoluanturque arcte constringat: idcirco

III.

Charitas
cor zona &
catena
Ad Coloss.
3. 14.
Exod. 26.
32.

enim charitas zona dicitur, quia reliquas omnes virtutes astringit, & continet: Unde à Paulo vinculum perfectionis, appellatur ad Colossenses tertio. Super omnia autem hac charitatem habere quod est vinculum perfectionis. Eandemque ob causam catenulae illae aureae, quae erant in rationali Pontificis, Exodi 28. charitatem adūbrabant, quae instar catenae habet reliquas omnes virtutes religatas, Facies, inquit Dominus, in rationali catenas suis inuicem coherentes ex auro purissimo, & duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate, catenasque aureas iunges anulis, qui sunt in marginibus eius, & ipsarum catenarum extrema duobus copulabis vincinis in utroque latere super humeralis, quod rationale respicit. Quem locum expendens Beda, Catena inquit, ex auro purissimo est continuatio casta, & non ficta dilectionis, (Rationalis) id est cordis firmiter affixa. Duae autem sunt, quia duplex est amor, Dei videlicet & proximi. Recte autem charitas per catenulas aureas significatur, quia sicut catenula ex plurimis auri virgulis contextitur, ita charitas ex multifaria virtutum operatione perficitur, quas virgulas Apostolus enumerat 1. ad Corinthios 13. cum ait, Charitas potens est, benigna est, non amulatur, &c. Sunt etiam anuli aurei à quibus catena dependet, id est, iugis memoria nunquam finienda gloria in caelis, ex qua memoria fit, ut maneat in nobis continua vincula caritatis. Duo vincini quibus inferuntur catena, sunt firma intentio Deo placendi in principio boni operis, siue prospera siue, aduersa occurrant: hoc est enim in utroque humero esse vincinos, qui catenulas Rationalis excipiant. Haec Beda. Quibus addi potest propterea catenulas ex humeris dependere, quia amor operibus demonstratur quae per humeros exprimuntur.

Amor operi
bus demon-
stratur.
III.
Rupertus.
Psalm. 92. 1.

Non displicet etiam Ruperti Abbatis expositio zonam auream auctoritatem Christi regiam interpretantis, ab omni miseria & mortalitate liberam, de qua Regius Yates ait Psalm. 92. Dominus regnavit, decorem induens est: indutus est dominus fortitudinem & praecinxit se. Decorem, inquit, & fortitudinem qua indutus est, qua praecinxit se Dominus regnans, regno peccati destructo, & superata morte per zonam auream intelligimus, qua nunc apparet ad mammillas praecinctus, cur enim ad mammillas, quarum in medio locus est cordis, nisi ut talis praecinctura significet vitalem statum quem Christus nunc habet, quia nimirum iam Rex est immortalis, iuxta illud ad Romanos 6. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Itaque tria demonstrata sunt Ioanni, nimirum esse similem filio hominis, id est hominem: esse vestitum podere, id est sacerdotem esse praecinctum ad mammillas zona aurea, id est regem esse.

Status glorie
vitalis.
Rom. 6. 9.

V.
Alacritas
Episcoporum
in admini-
strandis Ec-
clesiis.

Accipe & quartam expositionem. Qui opus aliquod aggressurus est, solet vestes praecingere, ne impedimento sint: Christus igitur in hoc opere Ecclesiam administraturus praeciptaque & instructionem daturus Episcopis, praecingit se ad opus alacriter promptaque perficiendum: ad mammillas autem praecingitur ubi sedes est cordis, ut Ecclesiae administrationem ex amore proficisci intelligamus.

De capitis, & capillorum candore, variae expositiones.

Caput autem eius & capilli erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix.

SECTIO VIII.

I.
Prima expo-
sicio commu-
nis.
1. ad Cor. 11.
3.
Cant. 5. 11.

Caput eius, & capilli ait Ioannes, erant candidi, tanquam lana alba, & tanquam nix. Prima expositio, & communis est, isto capitis & capillorum candore, Christi quatenus Deus est, aeternitatem, diuinitatemque significari. Etenim caput Christi, Dense est, ut ait Paulus 1. ad Corinthios 11. & eodem sensu, Can-

substantia non sunt, sed de eius tamen virtute procedunt: Ita sancti quamvis sub-
stantiam Divinitatis non participant, virtutem tamen gratia: Christo hauriunt.
Tertio. Quia heri rasi capilliterum pullulant, quia radices in capite remanent,
ita fideles etiam de capite suo, id est, Christo, per peccatum aliquod abscedantur,
quia tamen fidei radices remanent, possunt per gratiam denuo succrescere.

Quinta expositio est Richardi de sancto Victore, qui per capillos Christi intel-
V. ligit creaturam rationalem, quae a capite Christo originem trahit & crescendi
vegetationem accipit. Et quidem per lanam, quae de terrenis animalibus oritur,
naturam humanam: per niuem, autem, quae de supernis est, Angelicam signifi-
cari putat: simul adverte hunc candorem, quem caput habet per naturam, ca-
pillos habere per gratiam.

VI. Sexta est ex D. Augustini, de Cirina desumpta, iuxta quam possumus per ca-
pillos Christi sacramenta intelligere: sic enim ille tractatu 57. in Iohannem, inter-
Sexta expo- pretatur illa verba Cantorum 5. *Aperi mihi soror mea, quia caput meum repletum*
suo desump- *est rore, & crines mei guttus nocturni. Nox, inquit Augustinus iniquitas est, ros vere eius,*
tur ex D. Au- *& guttus, qui sunt qui frugesunt & cadunt, & faciunt refrigerare caput Christi, hoc est, ve-*
gust. doctri- *na non ametur. Deus. Caput enim Christi Deus 1. ad Corinth. 11. sed portantur in crinibus, id*
1. ad Corint. *est, in sacramentis visibilibus tolerantur, nequaquam tamen inter se sensus attingunt: Cui*
11. 4. *expositioni congruit illud, quod de Sampson dicitur Iudic. 16. Quod in septem*

Iudic. 16. 19. *crinibus maximam viam haberet fortitudinem: quibus resectis fortitudo ab eo*
In sacramen- *recessit. Etenim in septem sacramentis quasi in septem crinibus Christus suam*
tis, Christi *fortitudinem ostendit, quia ea ad gratiam communicandam instituit, quae cum*
fortitudo. *haeretici negant, quasi Christo fortitudinem excindere moliantur.*

VII. Septima est Ioaehimi, per capillos candidos, iudicia Christi mundissima, ac iu-
Sextima ex- stissima accipientis, iuxta illud Esaiæ 55. *Non enim via mea est via vestra, neque cogita-*
positio ex- *tiones mea, cogitationes vestrae: lana autem & nivi comparantur, quae naturaliter, al-*
Ioaehimo. *ba sunt: quia Deus quidem natura, homo autem Dei gratia iustus est.*
Esai. 55. 8. *Deus naturae*
Deus naturae *iustus.*

Quamnam ex superioribus expositionibus sit praestantior,
aliaque ab auctore proponitur.

SECTIO IX.

I. EX omnibus his expositionibus, prima mihi excellere videtur quae canicem
Ostia ex- *ternitatem interpretatur; deinde ea, quam modo afferemus, quae sit ordine*
positio auto- *Octava. Dicimus agitur, in capillorum candore puritatem vitae Christi, expres-*
ru. *sam esse, tunc enim puritas perfectissima est cum capilli omnes, id est, omnes co-*
Puritas vite *gitationes candidissime sunt, ac purissimae. Per capillos, enim cogitationes op-*
in quo confi- *timo aure significatur, quae instat capillorum ex capite, hoc est ex ratione pul-*
stat. *lulant. Triplex autem est purissima huius similitudinis ratio. Prima est, quia cogi-*
Cogitationes *tationes, instat capillorum tenuissimae, ac subtilissimae sunt, quas propterea diffi-*
capitis com- *cile admodum est sibi et se discernere, ac adiudicare. Atque hoc sensu interpreta-*
parantur ab *ti soles illud Cantorum 4. *Vulnerasti cor meum soror mea, sponsa, vultu tuo, cor meum**
vita. *& 10. *in vno deolorans caecorum, in vno crine coluisti: quod nimirum Ecclesia, & Virgo bea-**
Cantic. 4. 9. *ta, vel in minimis cogitationibus, in quibus propter tenuitatem labi est facil-*
In corde cur *issimum, cor sponsi vulnerauerunt; hoc est, ei maxime placuerint. Sic etiam pos-*
sponsa spon- *sumus accipere illud Christi dictum Apostoli, Luca 12. *sed, & capilli capitis ve-**
sum vulner- *stri omnes numerati sunt. Et cap. 12. *Capillus de capite vestro non peribit: quia videli-**
tauerit. *ter nulla bona sanctorum, vel minima cogitatio deperit, sed omnes curiose a*
Luc. 12. 7. *Deo*
Idem 21. 1.

Deo numerantur, ut remunerentur. Secunda ratio est. Quia cogitationes quasi capilli continuata quadam vicissitudine & alternatis vicibus in corde succrescunt. Quae ratio est D. Gregorij lib. 7. Moralium 23. in illa verba, capitis quarti. *Inhorradant omnes pilos carnis suae. Operter, inquit, Leuitas omnes pilos carnis radere, quia is qui in obsequijs Diuinis assumitur, debet ante Dei oculos a cunctis carnis cogitationibus mundum apparere: sed cur pilis radi precepti sunt non euelli? quia rasis pilis in carne radices remanent, & crescant, ut iterum radantur. Sic enim magno quidem studio superfluae cogitationes ampuanda sunt, sed ramentum amputari funditus nequaquam possunt, quia semper caro superflua generat, quae semper spiritus ferro sollicitudinis praecidat.* Tertia ratio est. Quia cogitationes ferè, ut capilli, superfluae cancae sunt in nobis, & ex rebus inanibus, quasi ex humorum faece generantur, atque hinc factum est, ut capilli pro superfluis rebus, & inutilibus usurpentur, unde bona temporalia capilli appellantur, quia superflua censenda sunt, ad quae deo propter Deum refecanda. Quomodo admodum docet D. Augustinus in illa verba Psal. 51. *Sicut nouacula acuta fecisti dolum. Quid faciunt, inquit, sancti mali capillos radunt, nam isti capilli superflua rerum temporalium significat, quia enim sine sensu praeciduntur, illi, qui Deo adherent, sic habent ista terrena tanquam capillos, quod autem de ipsis capillis boni aliquid fieri possit, significauit mulier illa peccatrix. Lucae 7. quae cum tenuisset super pedes Domini capillis suis terxit, quod lacrymis rigauerat, significans, quia cum miserus fueris alicuius, debes & subuenire si potes, cum enim miseris, tanquam lacrymas fundis, cum subuenis, capillis tergis.* Haec Augustinus. Habet igitur Christus capillos candidos, tanquam lanam albam, ac niuem, quia habet cogitationes purissimas, & insita puritate candidas, instar videlicet lanae albae, ac niuis, quae innatum habent candorem. Nec uero capilli Christi candidi diu taxat sunt propter puritatem, sed etiam aurei propter excellentiam sanctitatis, quod uidetur allusisse sponsa eum dixit Canticorum 5. *Caput eius aurum optimum, ex capite enim aureo non nisi aurei capilli nasci possunt.*

Verum huic capillorum candori opponi videtur illud Canticorum 5. ubi II. sponsi capilli nigerrimi depinguntur illis verbis: *Coma capitis eius sicut elatae palmarum, nigrae quasi cornus.* Ceterum respondemus ibi etiam pulchritudinem sponsi, uitaque eius puritatem, mirifice describi. *Elatae enim palmarum* plerisque uidentur esse crispantes illi palmarum ramusculi, qui pulcherrimi sunt, quos circumuati & calamistrati capilli uidentur imitari. Rectè igitur palmarum ramusculis sanctitas Christi comparatur, quia per eam de omnibus suis hostibus palmarum tulit, ac uictoriam reportauit. Quod uero ad capillorum nigredinem attinet, ea pulchritudinem notat, niger enim capillus & crispus commendari solebat apud Palaestinos. Secundo. Dicimus, sicut capillorum candor summam Christi puritatem significat, ita nigredinem indicare, eam esse obscurissimam, hoc est, quae explicari, comprehendique non possit. Hoc enim eodem sensu Theodoretus in commentarijs suis super Cantica nigredinem capillorum ad mysterium incarnationis retulit. *Ex capite, inquit, illius fluentes gratias, mea quidem sententia emas uocat, elatae enim sunt fructus palmarum masculinarum qui feminis adiuncti tempestuosos etiam uillarum fructus fieri curant. Quoniam igitur, qui Christo crediderunt, uarijs ipsius muneribus fluentes, pietatis fructum ferunt, merito coma eius elatae comparantur. Dicuntur autem nigrae, ut per profundum & obscurum colorem abditae & inaccessae incarnationis eius ratio declaretur. Tercio. Merito hic, & Danielis 10. Canis apparet, quia iudicem refert, in quo, necessaria est rerum omnium experientia, & cognitio, quae per canicem exprimitur. In libro autem Canticorum, sponsus Ecclesiae*

Secunda ratio D. Gregorij.
 Temporalia ut capilli refecanda.
 D. Augustin.
 Psal. 51.
 Pedes Domini lauat, qui pauperam miseretur.
 Christi puritas & sanctitas.
 Cant. 5. 11.
 Christiferae Elatae incomprehensibilis Theodoret.
 Daniel. 10.
 Necessaria rerum cognitio in iudice.

VIEGAS
 IN
 APOCALYPTICA
 17
 23

representatur pulcherrimus, ac propterea non canus, id est, senex, sed speciosus iuuenis de pingi debuit, in quem quadrat illud Psalm. 44. *speciosus forma pro filijs hominum.* Quartam reipositionem continet expositio trium Patrum, quæ per comas intelligit bonas Dei voluntates ab unigenito filio per incarnationem & passionem perfectas, quæ naturaliter, ut capilli, tegunt unum principium & causam rerum visibilium, *nigra* autem dicuntur quasi *coruus*, id est, maxime, quia imperuestigabili diuinorum iudiciorum ratione, mentis oculos in cõtemplatione corroborant. Nam ut color albus aspectum dilgregat, dissipatque: ita niger congregat, & confirmat.

Oculi Dei
iudicia.

Cur oculi eius tanquam flamma ignis.

Et oculi eius tanquam flamma ignis.

SECTIO. X.

I. **N**EQVE etiam in oculorum expositione interpretes consentiunt: primum enim Rupertus, per istos oculos illuminationem, & inspirationem illam intelligit, quæ Christus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: quæ illustratio rectè flamma ignis dicitur: quia *Deus noster ignis est*, Deut. 4. ex quo hæc flamma procedit, quæ nos illuminat, ne in tenebris versemur. Secundò Richardus de S. Viçt. in eundem ferè sensum, sed paulò fustius, *Flamma*, inquit, *ignis lucè & calorem tribuit, terrorem incutit, & exurit, oculi igitur eius flamma ignis sunt, quia electos respiciens illustrat luce sapientia, calefacit amore iustitia, reprobos autem respiciens terret feracitate comminationis, & incorrectos exurit incendio damnationis.* Tertio, Primasius, Prouerb. 6. *oculos, præcepta Dei interpretatur, quæ lucosa, & lux appellantur, Prou. 6. & ignis, Psalm. 118. Ignium eloquium tuum vehementer.* Et de Ioseph dicitur Psalm. 104. *Eloquium Domini inflammasit eum.* Quarto, Beda, concionatores accipit, qui igne spirituali suæ doctrinæ fidelibus lumen, & infidelibus præbent incédium. Quinto, Ambrosius Ansbertus septem dona Spiritus sancti esse opinatur, quæ existimant Christi oculos appellari, cui expositioni concinit illud Zachar. 3. *Ecce lapis quem dedi coram Iesu, super lapidem unum septem oculi sunt, ecce ego calabo sculpturam eius, ait Dominus exercituum.* Et cap. 4. *Videbunt lapidem stanneum in manu Zerobabel, septem sunt isti oculi Domini qui discurrunt in omnem terram.* Quo loco D. Hieronym. & Rup. per septem oculos, septem Spiritus sancti dona accipiunt.

Rupertus.
Deut. 4.
Rich. Viçt.
Christus ut
flamma ter-
ret reprobos,
illuminat
electos.
Primasius
Prouerb. 6.
Psalm. 118. 40.
Psalm. 140. 19.
Beda.
Concionato-
res Christi
oculi.
Amb. Ansb.
Zach. 3. 9.
Zach. 4. 10.
D. Hieron.
Rupertus.

Sententia
auctoris.
Christi pro-
uidentia in
Ecclesiam.
Ad Hebr. 1.
4. 17.
Duplices Dei
oculi.
Oculi fenest-
re mentis,
ex Aug.

II. Nobis videtur hoc loco per *oculos* intelligendam esse prouidentiam cum summa rerum omnium cognitione coniunctam, quo Christus Ecclesiam vniuersam administrat, ut enim oculi in omnem partem se versant, & omnia etiam vel maxime seiuncta facillè cernunt, sic prouidentia diuina omnia peruadit, ac disponit, iuxta illud Sap. 8. *Attingit à sine usque ad finem fortiter & disponit omnia suaviter.* Et ad Hebr. 4. *Omnia sunt nuda, & aperta oculis eius.* In quod etiam significatur cum dicitur, *Tanquam flamma ignis.* Ignis enim subtilissimus est, & in omnia se facile insinuat. Huius autem prouidentia duo sunt potissimum effectus, qui etiã per flammam ignis significantur, solet enim Deus quosdam beneficiis illuminare, alios supplicis terrere. Quã ob causam duplices Deo oculos tribuunt scripturæ sacræ: Vnos misericordia, cõminationis alteros plenissimos. Ratio verò est, quia maxime in oculis affectus animi cernuntur, vnde D. Aug. in Psalm. 41. *oculos fenestras mentis appellat. Oculi, inquit, membra carnis sunt, fenestra sunt mentis, interior est qui per eas videt, quando cogitatione aliqua absens est, frustra patent.* De prioribus oculis intelli-

intelligendum est illud Psal. 32. *Ecce oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Et Psalm. 65. *Quid dominatur in virtute sua in aeternum, oculi eius super getes respiciunt.* Et illud Psalmi 33. *Oculi Domini super iustos, & aures eius ad preces eorum.* In quem locum D. Augustinus: *Forse, inquit, dicunt mali, ergo secum facio mala, quia non super me sunt oculi Domini, ad iustos Deus attendit, me non videt: Audi quod sequitur: vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoria eorum.* Eiusmodi oculos ad se conuerti postulabat Regius vates cum dicebat Psal. 24. *Respice in me & miserere mei.* Eodem laudat sponsa Cant. 5. cum ait: *Oculi eius respiciunt columbas super riuulos aquarum, quae lacte sunt lotae, & resident iuxta sumentia plenissima.* Oculi columbarum comparantur propter dona Spiritus sancti, quae communicantur ijs, quos huiusmodi oculis intuetur: coluba enim symbolum est Spiritus sancti, qui Matth. 3. in specie colubae descendisse dicitur: dicuntur autem hae columbae lacte lotae, propter innocentiam & puritatem, quae ex ijs donis promanat, de ijsdē oculis illud etiam intelligendum est Psal. 10. *Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebrae eius interrogant filios hominum.* In quem locum D. Hieronymus. *Ad quid, inquit, respiciunt ad adiuvandum? Quibus autem hoc loco notanda est palpebrarum interpretatio, quam affert D. Gregorius. lib. 28. Moralium cap. 5. ubi docet per palpebras intelligenda esse diuina iudicia, cuius similitudinis rationem his verbis complectitur. Palpebris, inquit, aperti cernimus, clausi nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quae iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid reserantur? Vnde Paulus ad Rom. 11. *O altitudo, inquit, diuitiarum sapientiae, & scientiae Dei.* Ecce enim absconditis mysterijs, quasi clausis palpebris, inquisitus: placita ac recta respondit, qui secreti adytum pulsans: quia per cognitionem intromitti ad interiora non valuit, per confessionem ante ianuas humilis stetit: & quod intus comprehendere non potuit, foris timendo laudauit.*

De posterioribus vero oculis est sermo Esaie 3. *Nolite me constituere principem populi: ruit enim Hierusalem, & Iuda concidit, quia lingua eorum & adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos maiestatis eius.* Quo loco est ad litteram sermo de peccato Iudaeorum quod in nece Christi susceperunt, & de supplicio, quo Deus in eos ob tam execrandum facinus vindicauit: *Ideo, inquit Hieronymus, dicit nullum velle praesse populo peccatori, quia contra Dominum blasphemaucrunt atque dixerunt, Tolle, tolle, crucifige eum, non habemus regem nisi Caesarem, & clementissimum Dominum furere lingua sua ad amaritudinem prouocauerunt.* Iuxta quam expositionem oculi in posteriori acceptione vsurpatur: sed videtur mihi praeterea Propheta per *Oculos maiestatis eius*, Christum ipsum intelligere, quae est altera eius loci expositio, appellasseque illum *oculos maiestatis Iehouah*, id est, Patris, propter amoris illius magnitudinem, quo Pater Christum complectitur, eumque tanquam suos ipsius oculos charissimum habet: cum qua expositione coherent aliorum translatio, ita locum reddentium, *Et adinventiones eorum contra Dominum ad laedendos oculos claritatis ipsius: verē enim Iudaei cum Christum laedebant, ipsosmet oculos laedebant maiestatis Iehouah*, quippe qui Filium tanquam in oculos suos diligebat. Quam eandem ob causam Paulus Christum appellat *filium dilectionis ipsius Patris*, ad Colossenses 1. *Gratias agentes Deo, & Patri, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suae: Grati vsq; vobis & pateris auctoris, hoc est, ipsius Patris: sed ut ad iustitiae oculos reuertamur, de illis etiam loquitur Iob cap. 7. cum ait: *Oculi rui in me, & non subsistam.* Cuius loci duplex est sensus. Vnus vix ad me oculos conuertes, ut subleues, cum animam eslabo: quare matures*

opus est, si mihi opem afferre vis. Alter iram tuam, quæ oculis declaratur, amplius perferre non potero, nam si me seueriori vultu aspexeris, exanimatus cecidam. Eodem sensu dixit Regius vates Psal. 9. *Conteret brachium peccatoris, & maligni, quæretur peccatum illius & non inuenietur*, id est, simulatque impium ad iudicium vocauerit, & peccatorum illius examen instituerit, non inuenietur, peribit enim nec audebit in iudicio comparere. De his oculis accipe quoque illud Hierem. 1. 11. *cum vidit, Virgam vigilansem, id est, oculatam, seu oculos habentem: & dixit Dominus, Bene vidisti: quia vigilabo ego super verbo meo, ut faciam illud*. In quem locum D. Hieronymus. *Vigilat, inquit, virga cuncta populi peccata considerans, ut percussat, & corripiat delinquentes. Unde & Apostolus scribit peccantibus. 1. ad Corinthios. 4. Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?* Aduertit autem pro *Virga vigilans*, Septuaginta, *Baculum nucum*, Theodotio-nem verò *Virgam amygdalinam* translulisse. Quia quemadmodum nux siue amygdalum habet amarissimum corticem, & testa durissima circumdatur, vt detractis austerioribus, fructus dulcissimus reperitur: Sic diuina correctio amara quidem videtur ad præfens, sed fructus parit dulcissimos.

Cur pedes eius similes aurichalco, & chalcolibano, in camino ardenti apparuerint?

Et pedes eius similes aurichalco sicut in camino ardenti.

SECTIO XI.

I. ADMIRABILIS sanè sapientia suū hoc opus contextit Ioannes: sicut enim in Euangelio nunc de Christi diuinitate, nunc de humanitate disputat: ita in hoc quoque opere sapissimè vtiusque in Christo naturæ coniunctionem, atque operationem describit, primumque hoc loco cum paulò ante ad Christi caput, hoc est diuinitatem, & instar aquilæ sublimi volatu ascendisset, nunc rursus ad pedes, hoc est ad humanitatem describendam quasi depressis, demissisque alis descendit, quod scribendi artificium eleganter expendit Petrus Damian. Serm. 1. de excellentia Ioannis Euangelistæ. *Beatus, inquit, Ioannes alternato sua narrationis ordine modo Diuinitatem Christi sublimiter intonat, modo quæ humanitatis sunt plane quodammodo humiliter assenerat. In principio, inquit, erat verbum, Ecce aquila Dei ad Cæli verticem sublimiter euolat, sed ad escam carnis necesse est, vt pressis alis aliquando in imis submissa descendat, vnde & paulo post, quid subdat audite, Et verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis. Tum idem pulchrè testimonio ex Cant. illustrat, Hanc, inquit, diuersitatem humanitatis, atque diuinitatis vnire sibi mer arque inconfuse sponsi de sponse dicit in Cantico. Venter, inquit, eius eburneus distinctus sapphiris: Ebur dens est elephantis quod animal fertur esse castissimum, venter ergo eburneus est sponsi, quia suscepta redemptorū humanitas, ab omni peccatorum contagio casta prorsus & inuiolata pertransiit, sapphirus autem lapis est ferens Cæli habens colorem, vnde & in visione domini dicitur. Erat sub pedibus eius, quasi opus lapidis sapphirini, & quasi Calum cum serenum est: per sapphirus ergo operatur diuinitatis intelliguntur, quæ in carne Dominus ostendebat: Venter ergo sponsi distinctus erat sapphiris, quia Christi humanitas diuinis virtutibus, resurgebat: nec plenus sapphirus esse dicitur, sed distinctus, ita videlicet, vt inter sapphirus candor eborū appareret, quia sic Dominus ex parte hominis assumpti operabatur humana, vt nihilominus ex parte deitatis ostenderet & diuina. Hoc itaque modo beatus Ioannes quasi eburneum ventrem sponsi sapphiris distinguit, dum aliquando diuinitatis alia, aliquando humanitatis in forma describit.*

Hæc

Haec ille. Sic igitur hoc loco cum altitudinem diuinitatis, hoc est caput descrip-
sisset, iam mox eius ad pedes, hoc est ad infima humanitatis recurrit, inuisitāque
horum pedum vel inter ipsos flammatarum globos durantium fortitudinem cum
summo splendore, odoreque coniunctam describit dicens, *Et pedes eius similes au-
richalco sicut in camino ardenti.* Illud porro meminisse oportet ex superioribus Græ-
cè in multis exemplaribus esse ὁμοιοι χαλκολιβάνω, id est, similes *chalcolibano*,
& εὖς ἐν ἡμίονο πεπορωμένοι, id est, tanquam in camino igniti.

Primum igitur Rupertus, cuius expositio nobis maximè probatur, per hos pe- II.
des Christi humanitatem accipiendam esse arbitrat, sicut per caput eius Diui-
nitas intelligitur. ad Cor. Quam ipse expositionem his verbis proponit. *Humo-
nitas, inquit, Christi aurichalco similis dicitur, sicut in camino ardenti: quia quemadmo-
dum aurichalcum multis ignium impendij ad colorem auro perducitur, ita Christi humanitas
per multas tribulationes perductus est ad gloriam maiestatis, iuxta illud (Luc. ult.) Nonne hæc
oportuit pati Christum, & resurgere à mortuis, & ita intrare in gloriam suam? Addit Pan-
nonius, rectè Chalcolibano, id est, æri, & thuri comparari: quia Christi ad patien-
dum pro hominibus desideria instar æris, erant fortissima, quæ scilicet morti non
cederent, & instar thuris odorifera, quorum nimirum odor fide sentitur, iuxta
illud Cant. 1. *Trabe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum*, simul aduer-
tit posse quoque pedum nomine mortalitatis Vitæ Christi finem intelligi, qui in ca-
mino ardenti fuisse dicantur, propter illustriora quæ tunc præbuit amoris argu-
menta, iuxta illud Ioann. 13. *In finem dilexit eos.**

Alia quoque ratio huius similitudinis afferri potest, quia videlicet humanitas
non aurum fuit, sed aurichalcum, non ipsa in se aliquid diuinitatis habens, sed
propter maximam, tamen ratione vnionis hypostaticæ, cum diuinitate coniun-
ctionem, eximio quodam fulgore, vt ignitum aurichalcum rutilans: id quod
etiam per Chalcolibanum non obscure indicatur, quod genus electri est, vt di-
ximus. Hac enim potissimum de causa Christum electrum appellari. Ezech. 1. cū
dicitur, *in medio eius quasi species electri*, docet D. Greg. homil. 2. in Ezechiel. *Electrum*,
inquit *ex auro & argento est* (loquitur Greg. de electo artificiali, cuius meminit
Plin. lib. 33. cap. 4.) atque adeo dum aurum, argentumque miscetur, argentum à claritate
crefcit, aurum vero à suo fulgore pallefcit: illud ad claritatem proficit, hoc à claritate temperat.
Igitur in vnigenito Dei filio natura diuinitas vnita est tanquam auro, natura nostra tanquam
argentum, in qua adunatione humanitas in maiestatis gloriam excreuit; Diuinitas vero à sui
fulgoris p. tenuitate humanis se oculis temperauit: per hoc enim quod humana natura clarior facta
est, quasi per aurum creuit argentum, & quia Diuinitas à fulgore suo nostris est aspectibus
temperata, quasi aurum nobis palluit per argentum. Hac Gregorius. Rectè autem ad-
ditur, *sicut in camino ardenti*, tum propter passionis ignem, in quo Christi huma-
nitas arsit, tum propter charitatis ardore quo aduersum homines fuit inflamma-
ta. Vnde Græcè vt annotauimus est, εὖς ἐν ἡμίονο πεπορωμένοι, id est, tanquam
in camino igniti: vtriusque naturæ societas per Chalcolibanum etiam exprimi-
tur, si illud non electrum, sed æris, ac thuris permixtionem iuxta eius etymon
velis scire, etenim iuxta hanc etiam expositionem humanitatis vnio cum Di-
uina natura per Chalcolibanum optimè significatur, habuit enim Christus, na-
turam duplicem, vnā diuinā, thure, quo diuinitatem colimus expressam, hu-
manam alteram per æs, quod in passionis caminum mittitur figuratam.

Hanc pedum expositionem commemorans Arethas, citansque D. Greg. ait,
Iesum Deum & hominem pedes habere, quia nonnulla diuinitate, sed per
carnem ad nos accessit. Chalcolibanum verò dici, siue in monte Libano

Rupert.
I ad Cor. 11.
Vt per. cap.
diuinitas
Christi, sic
per pedes
eiusdem hu-
manitas si-
gnificatur.
Pannonius.
Cant. 1. 4.
In fine ma-
ra amoris ar-
gumēta præ-
buit Christus.
Ioann. 13. 1.
III.

Ezech. 1. 4.
D. Greg.
Plinius.

Tanquam
auro argen-
tum, natura
diuine hu-
mana vnita
est.

Charitas
Christi ad-
uersum ho-
mines.

III.
Arethas.
Per humani-
tatem Chri-
sti diuinitas
ad nos accē-
sit.

fabrefactum, quandoquidem monti Libano propter celsitudinem est similis, siue etiam intelligendus est libanus: æris, speciem habens, quem Medici masculum appellant, qui & ipsi igni similis suffumigationes suavis odoris emittit. Quod enim suavis odor sit Christus sponsa in Canticiis consuetur c. 1. cum ait, *Meliora sunt verba tua vino, fragrantia unguentis optimis*. Et ipse Christus, de seipso loquens ait, *Ego flos campi, & lilium conualium*, Cant. 2. Flos enim duo habet, pulchritudinem videlicet, & odorem. Itaque primum ex hoc loco intelligimus, quicquid pulchritudinis est in Ecclesia à Christo tanquam à flore pulcherrimo proficisci, ipse enim flos est qui rubet in martyribus, candet in virginibus, rutilat in doctis, pallefcit in pœnitentibus, viridis est in confessoribus. Deinde eiusdem Christi suavissimum odorem, ut rectè dicere Paulus potuerit 2. ad Cor. 2. *Christi bonus odor sumus Deo* Græcè εὐὸς, id est, *Fragrantia*, qua duplici de causa lilium quoque ibidem appellatur, in quo singularis pulchritudo nitet cum suavi odore coniuncta.

Cant. 1. 2.

Cant. 2. 1.

Ecclesia pulchritudo tota à Christo, ut à flore. 2. ad Cor. 2. 15.

V. Est præterea (ut hoc etiam dicamus propter utriusque naturam in Christo unionem, quam in hoc loco in chalcolibano significari docuimus) lilium candidum simul & aureum, in quo duplex Christi natura designatur, humana quidem in colore candido propter puritatem: Diuina autem in aureo propter dignitatem. Ad hæc, quemadmodum in lilio tria ista quasi grana aurea, seu fila aureum colorem præferentia, quæ intra folia candidissima delitescunt, non statim erumpunt, sed tunc maximè cum folia magis explicantur: ita amor Christi aureus erga homines, potentiaque eius ac Diuinitas tunc maximè effulserunt, cum Christus viscera sua per passionem explicauit. Vel si malis, tria grana aurea, id est, Trinitatis mysterium tunc explicatius cognitum est, cum Verbum in carne apparuit.

Christus candidus simul & aureus.

Quanto amoris igne exarsit Christus. D. Gregor. Esai 31. 9.

Rectè igitur propter odorem humanitas Christi Chalcolibano similis perhibetur. Denique iuxta hanc expositionem aduertendum est, pedes Christi non in igne absolute, sed in camino ardenti, qui magnam vim ignis continet, apparuisse, ut intelligamus Christi humanitatem non quolibet, sed maximo igne charitatis erga homines exarsisse: hoc enim camini & ignis discrimen obseruauit D. Gregorius homilia 2. in Ezechielem expendens illud Esaiæ 31. *Paruit Dominus cuius ignis est in Sion, & caminus eius in Hierusalem*, Plus, inquit, est caminum esse, quam ignem, quia esse ignis & paruus potest: in camino autem vastior flamma succenditur, Sion vero speculatio, Hierusalem visio pacis dicitur, pacemque nostram hic interim speculamur, ut illic post modum plene videamus. Ex amore ergo Domini, in Sion ignis, in Hierusalem est caminus, quia hic amoris eius flammis aliquatenus ardemus, ubi de illo aliquid contemplamur, sed ibi plene ardebimus ubi eum videbimus quem amamus. Atque hæc de prima expositione.

VI. Nouissimi temporis fideles, pedes Christi. D. Augustin. Beda. Primas.

Secunda expositio, per pedes Christi, nouissimi temporis fideles intelligit quæ est D. August. Bedæ, & Primasij: Porro hi pedes in camino ardenti esse perhibentur propter persecutionis tunc naturæ vehementiam, cui sanè conuenit antichalci similitudo, quod ex ære, multo igne adhibito, a colore aureo perducitur. Ideo autem inquit, *Libani sit mentio, qui mons est in Palestina, ut significetur ibi potissimum fidelium persecutionem ultimo tempore exarsuram*: quæ pars expositionis posterior nobis non probatur, quoniam libanus hoc loco non pro monte Libano, sed pro thure sumitur, ut iam in superioribus diximus, cum chalcolibanon, & ære, & libano mixtionem sonet, ineptè autem aliquid ex ære & monte Libano mixtum & compositum esse credatur.

VII. Areth.

Tertia expositio est Arethæ & aliorum, nomine pedum Apostolos & prædicatores accipientium, quibus Christus seu pedibus orbem peragrat: Propterea enim

enim Ezech. 1. Christus super firmamentum, quod impositum erat capitibus il-
 lorum quadriformium animalium, id est, Euangelistarum, & Apostolorum visus
 est ut eum per vniuersum terrarum orbem quali victorem & triumphante aspor-
 tarent. Eodemque sensu dicitur Habac. c. 3. *Quia ascendit super equos duos, & quadri-*
gatus saluatio. Quem locum de Apostolis interpretatur D. Ambros. lib. de Na-
buth. c. 15. Agitavit, inquit, Christus Apostolos suos, quos per diuersa mundi direxit, ut
toti orbi Euangelium predicarent, ascendit enim eques non tantum ut sedeat, sed ut regat.
 Sic etiam D. Hieron. in comment. super Habacuch. *Ascendit, inquit, in Paulo,*
ascendit in Petro, & in huiusmodi curribus, equitans totum illustravit orbem, inten-
dens quoque arcum, sine sagittis, sceptris, id est, regna Diaboli destrinxit: unde subdit,
suscitans suscitabis arcum tuum: sens. ut 70. transferunt, Intendens extendens arcum
tuum super sceptris. Eodem modo D. Greg. lib. 4. Mor. cap. 13. intellexit illud
eiusdem cap. Niam fecisti in mari equis tuis, in ludo aquarum multarum, id est, apperui-
sti iter, predicatores tuis inter doctrinas huius seculi, sordida, & terrena sapientes.
 Quia igitur Christus per Apostolos & predicatores orbem peragrat, recte illi
 pedes ipsius appellantur, & habes apud Esai. c. 52. *Quam pulchri super montes pe-*
des annunciantis, & predicantis pacem: annunciantis bona, predicantis salutem: dicen-
ti sion, regnabit Deus tuus. Quo testimonio vsus est Paulus ad Romanos 10.
 cum de predicatores ageret, mirum vero multis videtur, quod 70. interpretes,
 pro eo quod D. Hieronymus vertit, *Quam pulchri, ipsi transferunt, & s̄pa, quae*
 dictio horam, diei partem significat: sed non aduertunt, idem nomen significare
 pulchritudinem & venustatem, unde & deducitur *ἡσπερος* id est pulchrum: quare
 ille redditur sensus, *sicut pulchritudo super montes, pedes annunciantis & predicantis pa-*
cem. Eosdem pedes intellexit spona Canticorum 5. cum dixit. Crura illius co-
lumnæ marmorea, quæ fundatae sunt super bases aureas, Apostoli namque & predica-
tores sunt veluti columna quædam, quibus nititur Ecclesia ædificium, marmorea na-
 propter candorem vitæ; fundatae super bases aureas, quoniam super duplicem amoris
 basem, Dei videlicet & proximi sustententur. De iisdem quoque pedibus mystice
 interpretatur D. Gregorius lib. 19. *Moralium cap. 10. illud Iob. 29. Quando laua-*
bam pedes meos butyro. Pedes, inquit, Domini predicatores sunt. Butyro ergo pedes lauantur,
quia predicatores sancti bonorum operum pinguedine replentur, & quia vix ipsa predicatio
sine aliquo transitur admissio: nam quilibet predicans, aut ad quantulamcumque indignatio-
nem trahitur, si contemnitur, aut ad quantulamcumque gloriam, si ab audientibus colitur.
 Unde & *Apostoli pedes lori sunt, ut à quamlibet paruo contagio in ipsa predicatione con-*
tracto, quasi à quodam in itinere collecto puluere mundarentur: vel certe butyro pedes lauan-
tur, cum sanctis predicatoribus debita ab audientibus stipendia conferuntur, & cum de ipsa
predicatione fatigati auditorum suorum bonis operibus fouentur, non quod ideo predicent, ut
alantur, sed ideo alantur, ut predicent: hoc butyro vnctus fuerat Paulus, qui in catena tene-
batur, dicens 2. ad Timotheum 1. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui, quia sepe
me refrigerauit. Haec D. Gregorius.

Ezech. 1.
 Predicatori-
 bus seu pedi-
 bus orbem
 peragrat
 Christus.

Abr. 3. 8.
 Ambros.
 Hieron.
 Equitavit in
 Apostolis
 Christus.

D. Gregor.
 Abac. 3. 5.

Ad Rom. 10.

D. Hieron.

Cant. 5. 15.

Apostoli Fe-
 licia colum-
 nae.

D. Gregor.
 Iob. 29. 6.

Concinnato-
 res alantur,
 ut predicent.

Hic igitur pedes similes sunt aurichalco. Primo, propter predicationis sonum, VIII.
 est enim aurichalco maxime sonorum, iuxta illud Psalmi 18. *In omnem terram*
exiit sonus eorum. Secundo, quia ut ait Paulus 1. ad Corinthios 13. Quamuis præ-
dicator linguis hominum loquatur, & Angelorum, si charitatem tamen non
habeat, factus est velut æs sonans, aut cymbalum tinniens, propterea non æri
*predicatores comparantur, sed aurichalco, quod aurum refert: & præterea in can-
 no ardenti seu igniti, apparuerunt, quæ omnia charitatē significant. Alio qui quem-*
 admodum æs sonans, ipsum quidem tunditur, & consumitur, & aliis est audita

Psal. 18. 5.

1. ad Cor. 13.

Concinnator
 sine viro,
 charitate ar-
 deat.

iucundum & utile: ita prædicator si charitatem non habeat, ipse quidem fatigatur, & consumitur, totaque utilitas in alios redundat. Vnde Ezechielis 1. de illis quatuor animalibus, quæ Euangelistarum ut paulò ante diximus typus, fuerunt de sententia Iesæi, libro 3. contra hæreses, & D. Gregorij homilia 3. in Ezechielem dicitur. *Est scintilla quasi aspectus aris candentis: (Quod de facie animalium intelligendum est) Bene inquit Gregorius, as candens dicitur, quia vita prædicantium sonat & ardet: ardet enim desiderio, sonat verbo: as ergo candens est prædicatio accensibilis; propterea etiam ad Esaiam volauit unus de Seraphim habens in manu calculum, quem forcipe tulerat de altari: Eoque Propheta linguam mundauit simul & acendit, ut refertur Esa. 6. Vbi aduerte pro calculo, esse in Hebræo רִיפְהָא ritphah, quod nomen non solum calculum significat, quemadmodum venterunt Aquila, Theodotio, & Vulgatus, sed etiam gemmam viuam, seu carbonem incensum. Septuaginta autem translulerunt ἄνθραξ quod nomen & carbonem, & Carbunculum gemmam pretiosam significat. Esaias igitur ad munus prædicationis obeundum recepit à Seraph. in ore carbonem incensum, hoc est ardorem charitatis, quæ rectè etiam propter præstantiam per Carbunculum præciosam gemmam intelligitur, sic etiam Moyles priusquam ad Pharaonem mitteretur, iubetur ad flammam rubi ardentis accedere. Exod. 3. & super Apostolos orbem igne prædicationis obituros linguæ igneæ descenderunt. Act. 2. Denique ob eandem causam Regius vates priusquam dixisset Psalm. 50. *Docebo iniquos vias tuas, ter Spiritum sanctum à Deo postulauit: dicens, Cor mundum crea in me Deus, & spiritus rectum innoua in visceribus meis. Ne proicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiā salutaris tui, & spiritu principali confirma me: Tunc verò subiecit, Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuersentur: Quia nimirum prædicatoris charitate incensi concionem conuersio impiorum consequi solet.**

IX. Tertio, sunt hi pedes in camino ardenti, quia parati esse debent concionatores Euangelici ad multa propter veritatem & fidem perferenda, imò ad mortem ipsam si opus fuerit, oppetendam. Aduerte etiam in camino ardenti pedes ex ære in aurichalcum mutari, id est, ad auri similitudinem peruenire, quoniam labores pro Christo fortiter patienterque tolerati virtutem mirum in modum perficiunt, & quod est consequens, ad cælestem beatitudinem viam muniunt iuxta illud Pauli ad Romanos 5. *Gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit.* Vnde eleganter Cyrillus Alexandrinus epistola 37. ad Alipium. *Patientia, inquit, nobis omne bonum conciliat, & veluti pronuba, viam ad probationem parat, ac spem in futurum seculum nutrit. Quod profecto est non solum in aurichalcum æs mutari, sed diuinæ cuiusdam chemicæ artis viribus in fornace tribulationum aurum fieri, quod naturali alchimie negat D. Thomas in 2. sententiarum. dist. 7. quest. 3. art. 1. ad 5.*

X. Quarto. Rectè etiam hi pedes secundum Græcorum translationem, similes esse Chalcolibano dicuntur propter odorem virtutum, quem ex se efflant: iuxta illud Pauli 2. ad Corinthios 2. *Christi bonus odor sumus, debent enim concionatores ea quæ ære prædicationis sonant, exemplo & operatione præstare, ut non solum virtutum sonitum, sed odorem quoque ad alios transferant: itaque non sint similes illi in quem inuehitur Paulus ad Romanos 2. *Gloriaris, inquit, in Des & nosti voluntatem eius, & probas utilitatem instructum per legem, eo fides te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege, qui ergo alium doces**

Ezech. 1. 7.

Irenæus.
Gregorius.

Esaie 6.

Aquila
Theodotio.
Vulgatus.Exod. 3.
Act. 2.

Psalm. 50.

Perficiunt
virtutem la-
bores.Ad Rō. 5. 3.
Cyrillus A-
lexandr.

D. Thom.

X.
Concionato-
res quæ sonant
verbo, præ-
stent opere.

Ad Rō. 2. 18

doces, te ipsum non doces, qui predicus non surandum, furaris: qui dicit non me habundam, in malis, qui abominatus idola, sacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per prauaricationem legis, Deum inhonoras: Vbi imprimis obseruanda est elegans Apostoli similitudo, illis verbis, *Habentem formam scientiae & veritatis in lege.* Quae illud significat concionatore, qui ea quae praedicat, opere non cõplet, perinde se habere, ac si exemplar alicuius imaginis solũ gestaret, quam alij in se exprimerent: maneretq; ipse deformis ac turpis, quippe qui se ad illius quod gestat exemplaris similitudinem minimè conformaret, hoc namque est quod ait Apostolus *habentem formam scientiae & veritatis in lege,* id est gestantẽ exemplar veritatis, atq; doctrina, quae in lege proponitur: quemadmodum interpretatur D. Chrysost. homil. 5. in epistolam ad Romanos. *ὁσπερ ἄνθρωπος τὴν εἰκόνα ἐξ ἑαυτοῦ, οὐδὲν ἔχει ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ θεοῦ, οὐδὲν ἔχει ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀποστόλου, οὐδὲν ἔχει ἐκ τῆς εἰκόνης τοῦ μαθητοῦ, hoc est, quemadmodum si quis Regis habens imaginẽ, nihil ad eius similitudinẽ exprimat: illi quẽ quibus imago non est credita, etiã sine prototypo accuratè illud imitentur.* Deinde aduertit eiusmodi concionatores, dicit à Paulo: *Inhonorare Deum per prauaricationem legis;* quoniam verbum Dei quod praedicant, falsum esse opere & vita profitentur: *Per prauaricationem,* inquit *legis Deum inhonoras,* sint igitur diuini verbi pracones similes chalcolibano, quia quod praedicando sicut resonant, debent thure, hoc est virtutum odore & exemplo enuntiare. Concinit huius loco Ioannis illud *Olea 14. Ero quasi thuris, Israel germinabit quasi lilium, & erumpet radix eius, ut Libani, & erit quasi solima gloria eius, & odor eius ut Libani,* id est, thuris. Quem locum explanans D. Hieronymus in commentarijs super *Oseam.* *Cum,* inquit, *nos Dominus suos rotas perserit, germinabimus, & florebitis ut lilium imitantes ipsum Christum, qui de se ait Cant. 2. Ego flos campi & lilium conuallium, & mittemus radices nostras sicut arbores Libani, quae quantum in auras consurgunt vertice, tantum radices in ima demergunt, ut nulla tempestate quatiantur, sed stabili mole consistant, & habebimus odorem quasi Libani, vel thuris, quod est genus thymiamatis.* Nec vacat mysterio, quod non cuius odori, sed odori thuris similes memorantur, cum dicitur: *Pedes eius similes chalcolibano,* quemadmodum etiam *Canticorum 4. Odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* Etenim sicut thus in Arabia ex quadam arbuscula inter inaccessas rupes nascitur, ita hic virtutũ odor, si perfectissimus esse debet, rarissimus est. Deinde sicut thus per incisionem corticis illius arbusculae in feruentissimo folis ardore colligitur, ita etiam virtutum perfectio non nisi per incisionem arboris, id est, mortificationem carnis & in ipso folis ardore, hoc est in tribulatione, quae per nostrum *caminum* designatur, acquiri consuevit. Ad hæc, arbuscula illius cortex lauri folio est similis, quia qui ad hanc chalcolibani similitudinem, & virtutum odorem pertingit dignus profectò est, qui lauro coronetur. Denique chalcolibano aris & thuris permixtionem sonat, quia praedicatores non sola contemplatione, quae per thus significatur prestare debent, sed tanquam res in camino bonorum operum, & tribulationum liquecere, & sic in vasa puleherrima efformari, quae in honorem possint Domino deferri.

D. Chrysost.

Concionato-
rum exēplũ.
Osee 14. 6.
D. Hieron.
Cant. 2. 1.

Cant. 4. 11.

Virtutũ per-
fectio per
quãdã acqui-
ratur.

XI.

Quarta expositio est Ioachimi Abbatis, quam ille sic pauca complectitur, *In* *Ioachimus.* *oculo,* inquit, *contemplatiua vita, in pedibus gressus operis designatur, in utroque enim viuendi genere vita Christi igne spiritus sancti accensa est, quia non solum in illis membris, quae ad orium, & quietem vocata sunt, diffusa est spiritus sancti gratia, sed etiam in illis, quae exterioribus ministerijs deputantur: & propterea oculi tanquam flamma ignis dicuntur: pedesque sunt in camino ardenti, quãntũ tanta inter utramque vitam differentia sit, quãnta inter pedes auri chalco similes in camino ardenti, & oculos similes flamma ignis: sicut enim*

Via alia
& contem-
plativa ut
deserat.

aliud esse simile flammæ ignis, & aliud esse simile rei manenti in igne, ita aliter activa vita, aliter contemplativa, spiritus sancti gratia præsto est. Sunt quidem hæc omnes expolitiones probabiles, sed primam tamen quæ est de humanitate Christi, magis literalem germanamque, atque adeo reliquis omnibus anteferendam arbitramur.

Cur vox eius tanquam vox aquarum multarum dicatur.

Et vox illius tanquam vox aquarum multarum.

SECTIO XII.

1. Similem filio hominis hæcæp. descriptum, haud dubiè Ioannes sibi per eandem imaginariam ostensionem visus est, loquentem audire: alio qui qualem haberet vocem, intelligere minimè potuisset, ait igitur, *voce[m] eius fuisse tanquam vocem aquarum multarum*, cum impetu scilicet strepituque insistentium, hoc est valde sonoram & multiplicem, & magnis atque inconfitis clamoribus personantem, qualem multi simul homines simultuantes, clamantesque edere solèt. Solet enim in sacris literis multorum hominum simul clamantium vox, aut strepitum facientium sonitus, aquis cum impetu ruentibus comparari veluti apud Ezech. capite 1. *Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum, quasi sonum sublimis Dei, cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, & quasi castrorum.* Et Esai. 17. *Voce[m] multitudinis populorum multorum, ut multitudo maris sonantis, & cum multis tubarum, sicut sonus aquarum multarum.* Huiusmodi igitur erat vox, qua similis filio hominis personabat: cuius mysterij ratio prima affertur à Primasio, & Amb. Anibert. quia nimirum qui in lege veteri vocem habebat tubæ, ut supra dictum est, id est, ille qui per paucos Prophetas, & prædicatores insonabat: in lege nova vocem habuit aquarum multarum, quæ populorum multitudinem significant, iuxta illud Apoc. 17. *A que quas vidisti populi sunt, & gentes, & lingua, id est, populorum multorum vocibus personuit.* Id quod etiam Daniel significavit c. 10. cum dixit: *Et vox sermonum eius ut vox multitudinis.* Et Ezech. c. 1. *Audiebam, inquit, sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum.* Eandem expolitionem approbat Rupertus. Secunda ratio est Richardi de S. Victore, Ruperti, Ioachimij, & aliorum: quia videlicet Christi mysteria omnium scripturarum eloquijs prædicta fuerunt atque adeò Christus cum per se, vel per Apostolos loquebatur, vocem habebat instar aquarum multarum, quæ scripturas sacras exprimunt: iuxta illud Deut. 32. *Concresecat in pluviam doctrina mea, sicut ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stilla super gramina.* Est autem præclara hæc similitudo ad prædicationem exprimendam. Primum, quia ut ait Ioachimus, *Sicut quædam multi decidens pluvia sono multiplici concorsiter sonant: ita multiplici scriptura sacra eloquia in quibus loquitur Christus, eandem sonant veritatis sententiam: quam ob causam scriptura rota illi apud Ezechielem cap. 1. comparatur, cum dicitur: Apparuit rota una super terram, iuxta animalia habens quatuor facies, & aspectus earum, & operis quasi sit rota in medio rota, & una similitudo ipsarum quatuor.* Quo loco Divus Gregorius per rotam, sacram scripturam intelligit, quæ quatuor facies habet, quia utrumque testamentum in quatuor partes distinguitur, videlicet in Legem, Prophetas, Evangelia, Acta, & dicta Apostolorum. Verum *una similitudo ipsarum quatuor dicitur, ut indicetur summa omnium scripturarum consensio: imo vel ipsa rota notio eam confessionem manifestè exprimit, sicut enim in rota omnes radij a peripheria ducti ad idem*

Ezech. 1.14.

Esai. 17. 12.

1. ratio ex
Primasio &
Ansb.

Apoc. 17. 15.

Dan. 10. 6.

Ezech. 1. 14.

Rupertus. 2.

ratio ex

Rich. Vict.

Rup. Ioach.

Vox Christi

in Prophetis

instar aqua-

rum multa-

rum.

Deut. 32. 2.

Ioachimus.

D. Greg.

Scriptura sa-

cræ summa

consensio.

ad idem centrum desinunt, ita omnia, quae in sacra scriptura continentur in vno atque eodem veritatis centro copulantur, vel si mavis ad eundem Christum qui veritas est, vnanimi consensione decurrunt. Deinde quia sicut longius inundantis pluuia, aut fluuioꝝ impetus, per p̄rupta loca ruentium longius auditur, ita Christi p̄dicatio ad fines vsque terra penetravit, iuxta illud Psal. 18. *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum.* Atque haec est illa pluuia voluntaria, quam Deus segregauit haereditati suae. Psal. 57. Tertia ratio est Arethae, quia nimirum vox Christi eadem est, quae & Spiritus sancti ob cuius operationem flumina de ventre eius fluunt, Ioann. 7. cui concit illud Ioelis. 3. *Stilla de domo Domini egredietur, & regabit torrentem spinarum: quare videtur Arethas vocem istum tanquam aquarum multarum, ad multitudinem gratiarum referre, quae ex ore Christi tanquam ex fonte diminarunt. Idcirco enim dicitur Psal. 44. Diffusa est gratia in labiis eius.* Et Cant. 5. *Labia eius distillantia myrrham primam: quo loco per labia doctrinam Christi intellige, quae propter puritatem candori liliorum comparatur, iuxta illud Psal. 11. Elogia Domini, eloquia casta.* Recte etiam additur, *distillantia myrrham primam,* tum quia doctrina Christi macerationem carnis commendat, quae quoniam praeseruata corruptione vitiorum, iure optimo myrrha nomine confectur: tum etiam quia dona supernaturalia, & gratia, quae propter pulchritudinem lilijs conferuntur, & ex ore Christi dimanant, non nisi habita prius myrrha, id est, castigata carne comparantur. Quidam ex recentioribus hanc vocem, *instar aquarum multarum,* ad secundum eius aduentum referunt, quo tempore habiturum, inquit, *voce aquarum multarum,* quoniam magnum terrorem mortalibus injiciet, ipseque solus erit instar numerosi exercitus, terrificus atque formidabilis, magnaque fortitudinis & potentiae ad inimicos suos, vel ipsa tantum voce perterrendos. Caterum nos eam expositionem, quae *voce aquarum multarum,* Euangelij toto orbe praedicationem, interpretatur, multo probabiliorem putamus, cum Apostoli caterique omnes Euangelij praedicones, multiplici voce omnibus populis & gentibus Christi fidem denunciarunt, atque ad gentium conuersionem magno impetu, multiplici que sonitu instar numerosi exercitus irruerunt. Et verò cum hac visione Christus se Ecclesiae Pontificem gubernatoremque exhibeat, non est cur ipsum dicitur, vt iudicem in fine mundi, & non potius vt principem ad vniuersam Ecclesiae economiam fundandam, constituentemque se se hac visione Ioanni ostendere voluisse, existimemus.

Cur Episcopi stellis comparentur: & cur in dextera eas Christus habeat.

Et habebat in dextera sua stellas septem.

SECTIO XIII.

Quod hoc loco ait Ioannes, Christum habere in dextera sua stellas septem, nostram expositionem non desiderat, cum ipse Angelus explicauerit dicens: *Septem stellas, Angeli sunt septem Ecclesiarum, id est, Episcopi.* Illud explicandum superest, cur Episcopi stellis comparentur, & cur in dextera Christi manu sint? Quod ergo attinet ad stellarum nomenclationem. Prima ratio est Richardi S. *Episcopi stellis, cur comparentur, non sunt planetis, id est, errantibus sideribus, quia in eodem statu iustitia debent stare, non per diuersa vicia semetipsos permutare, & conuersionem*

Heretici sidera errantia.

Eccles. 4.

Quibus fulgere debent Episcopi.

Baruc. 3. 34. Orantes.

D. Hieron. Job. 9. 7.

Ad Phil. 2. 15.

2. Cor. 2. 18.

Episcopus lucem a Christo acceptam in alios transmutant, ut specula.

Rich. de S. Victore.

Episcopus cur in manu Christi.

2. ad Cor. 13. 0. Manu in facris, symbolum Diuinae protectionis.

D. Hilarius. Psal. 54. 21.

habere in celo per contemplationem. E contrario vero hereticos sidera errantia, id est planetas, appellauit Iudas Apostolus. *Fluctus, inquit, feri maris desumantes, ius confusiones, sidera errantia, hoc est, planetae, habetur enim Graece ἀετρες πλανηται;* dicuntur autem sidera errantia, tum quia ipsi in doctrina, vitaque errant, tum quia alios in vitroque errare faciunt, iuxta illud 2. ad Tim. 3. *Mali autem homines & seductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes.* Dicuntur etiam sidera errantia, ob instabilitatem, quae ex eo nascitur, quod extra Ecclesiae firmamentum sint: contra vero Catholici Episcopi stellis comparantur, quod fixi stabilesque sint in Ecclesia Catholica, fideique firmamento: atque haec sit 1. ratio cur stella nominatur. Secunda est propter humilitatem, quoniam licet in se ipsi maximi sint, debent tamen minimi omnium per humilitatem uideri. Sicut enim stella cum terre magnitudinem longè superent, minima nobis apparent, iuxta illud Ecclesiast. 4. *Quanto magnus, es humilia te.* Tertia, quia debent esse charitatis seruo reignei, contemplationis sublimitate in alto positi; ex cellentis vitae contemplatione micantes, per boni operis perseverantiam fixi, & stabiles: ad terram per subditorum compassionem respicientes. Quarta, propter ordinis dispositionem & promptam obedientiam erga Deum alacritatem, iuxta illud Baruch, c. 3. *Stellae dederunt lumen in caelosis suis, & laetatae sunt: uocatae sunt, & dixerunt ad sumum. & luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illas.* Quinta, quia, ut ait Orig. hom. 1. super Gen. *sicut stella ab stella differt in claritate, ita etiam unusquisque praelatorum secundum magnitudinem suam lumen fundit.* Sexta, Quia ut ait D. Hieron. in illud Job 9. *Qui stellae claudis quasi sub signaculo, sanctorum merita, & praecipue Episcoporum, quibus alij ab alijs distabunt, dum hic latens quasi sub signaculo elauduntur.* Septima. Quia de nocte, hoc est tenebricoso huius vitae tempore lucent, iuxta illud ad Philippenses 2. *In medio nationis praeva & peruersa, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.* Octaua. Quia sicut stella à Sole lumen recipiunt; ita praelati à Christo qui Sol est iustitiae, illuminantur, ut alijs lucere possint, quemadmodum docet Paulus 2. ad Cor. 3. cum ait, *Nos uero omnes reuelatae facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem: hoc est, nos non lic, ut Moyses, qui uelatum habebat faciem, cum populo loquebatur, sed reuelato, detecto que uultu gloria Domini tanquam specula recipientes, eandem Christi imaginem in nobis tam clarè excipimus, ut in eandem ipsius imaginem transformari uideamur, à claritate in claritatem, hoc est, tanquam nitidissima specula imaginem à Christo recipientes, eandemque subinde in alios iacentes, uidelicet à claritate, quam accipimus, in claritatem, quam emitimus per communicationem eiusdem imaginis eiusdemque splendoris emissionem prodeuntes: quod uero illud speculantes non ab speculatione contemplationeque, sed ab speculis sumendum sit, perspicuum est ex Graeca dictione ἡμετέροις ἕοιμοι, quae ἡμετέροις ἕοιμοι, hoc est, ab speculo deducitur: debent igitur praelati esse ueluti specula, quae imaginem & lucem à Christo acceptam in alios doctrina, & exemplo transmittant.*

Iam illud disquirendum, cur in dextera Christi appareant. Prima expositio est Rich. de S. Vict. *In manu, inquit, id est, in potestate Christi dicuntur esse, ut ipso cooperante, Ecclesiae sibi commissas dignè possint gubernare: quod autem in dextera manu sunt, illud significat, praelatos non esse ad mala committenda, sed ad bona perficienda constitutos: quemadmodum testatur Apostolus 2. ad Corinth. 13. *Secundum potestatem quam Dominus dedit mihi in aedificationem, & non in destructionem.* Secunda. Ad significandum protectionis diuinae praesidium, quo Christus praelatos & per praelatos Ecclesiam tuetur, est enim, manus in facris literis inter alia protectionis Diuinae symbolum, quo sensu D. Hilarius intelligit illud Psal. 54.*

Extendit

Extendit manum suam in retribuendo. Vnde manus extensa magnam Dei clemenciam, & beneficentiam declarat, & ita exponendum est illud Ezech. 2. cum ait, si-
 bi manum extensam apparuisse, quamquam referri etiam potest ad manus Christi in cruce expansas: quae incredibilem beneficentiam declarabant, iuxta illud
 Esai. 65. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum.* Tertia. Sunt etiam Præ-
 lati in manu Christi dextera, id est, eius potestati ad puniendum subiecti. Per spi-
 ritum enim Christum in hoc opere multa episcopis imitari, si officio suo de-
 signat, quae manus acceptio creberrima etiam est in sacris literis, veluti Psalm. 37. *scio defuit.*
Quoniam sagitta tuae infixa sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam. In quem locum
 D. Basil. affert in eundem sensum illud Iob. 19. *Manus Domini tetigit me, & Sathan*
ipse dixit Deo. Misere in animum tuam, & tange omnia quae habet. Et Orig. homil. 1. super
 Psalm. citat. *Confirmasti, inquit, manum tuam super pueras pedagogus dicitur verberat. Et con-*
firmasti manus, cum verbera non leuiter infligit. Sic etiam D. Augustinus interpretatur
 illa verba Psalm. 122. *Sicut oculi seruatorum in manibus Dominorum suorum: ita oculi no-*
stri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri. Qui sunt, inquit, isti serui qui ha-
bent oculos in manus Dominorum suorum, nisi qui iubentur cedi: vapulat seruis; sentit pla-
garum dolores, attendit ad manus Domini, quoadusque dicat, parce, in omnibus hominibus
Adam vapulat, & sic sunt oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri:
 atque hoc sensu manus extensa dicitur punitionem, iuxta illud Esai. 5. *ideo iratus est*
furor Domini in populum suum & extendit manum suam super eum, & percussit eum, &
conturbati sunt montes, & factae sunt morticina eorum quasi sterco in medio platearum: in his
omnibus non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta. Et Hier. 15. *Extendam ma-*
num meam super te, & interficiam te. Et Sophon. 1. *Extendam manum meam super Iu-*
dam, & super habitantes Hierusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal.
 Neque verò mirari quis debet, quod esse in manu dextera Christi, de ani-
 maduersione, & supplicio interpretemur. Nam praeterquam quod ratio ipsa id
 postulet, cum multa Christus praelatis in hoc opere comminetur & quod ean-
 dem ob causam gladium utraque parte acutum ore exeruerit, ut inferius dicemus,
 exploratum est ex sacris literis beneficii loco ducendum esse, quod à Deo in hac
 vita quis puniatur, ut non iniuria cum quis punitur, in dextera Dei manu esse
 existimari possit, id quod primum probatur ex eo, quod inter supplicia, quae
 Deus Hierosolymis comminatur, vnum illud est praecipuum, quod eam urbem
 statuat non punire, ut habes Ezechielis 16. *Auferetur, inquit, zelus meus à te, &*
quiescam, nec irascar amplius. In quem locum D. Hieronymus sic ait. *Ex hoc perspicit-*
ur grandem offensam esse nequaquam curae haberi à Deo, sed permitti hominem sceleribus
 suis. Eundemque locum expendens Origenes homil. 8. super Exodum. Vide, in-
quit, misericordiam & patientiam boni Dei, quando vult misereri, indignari se dicit, &
irasci: sicut per Hieremiam cap. 6. ait. Dolere & flagello castigaberis Hierusalem, ut ne
abscedat anima abs te. Haec si intelligis miserantis Dei vox est, ubi irascitur, & zelatur,
ubi adhibet dolores & verbera, flagellat enim omnem filium, quem recipit. Hebraeorum
 12. *Vis audire indignantis Dei terribilem vocem? audi quod dicit per Oseam cap. 4.*
Cum enim enumerasset multa nefanda, quae Hierusalem commiserat, addit, non visi-
tabo super familiam vestram cum fornicantur, neque super nuntium vestrum cum machatur.
 Haec Origenes. In hac eadem sententiam, interpretatur Diuus Augustinus li-
 lud Psalm. 98. *Domine Deus noster tu exandisti eos, Deus tu propitius fuisti eis & vl-*
ciscens in omnes adinventiones, seu ut alij legunt affectiones eorum. Etiam, inquit,
 Augustinus. *Vindicans propitius fuisti.* Sed multò elegantius sermone 37. de
 verbis Domini. *Magna, inquit, misericordia est nequitiae impunitatem non relinquere,*

Ezech. 2.
 Esai. 65.
 Praelati puniendi si of-
 scio defuit.
 Psalm. 37. 3.
 Iob. 19. 21.
 Manus dicitur etiam punitionem.
 Origenes.
 D. August.
 Psalm. 122. 2.
 Esai. 5. 25.
 Hier. 15. 7.
 Soph. 1. 4.
 III.
 Puniri à Deo in hac vita, beneficium.
 Ezech. 16. 42.
 D. Hieron.
 Origen.
 Hebr. 12. 6.
 Osee 4. 14.
 Origen.
 D. August.
 Psalm. 98. 3.

Parcendo
aliquando
cadit Deus.

Esaï 26. 10.

III.
Manus dex-
tera & fini-
stra quid in
Deo.
Psal. 117. 16.

Prelati, lar-
gius se com-
municat
Deus.

Esaï. 40. 12.

Cant. 2. 6.

Prover. 3. 16.

D. Ambros.

Psal. 118.

Dexterama-

nus futuorū

honorum, le-

ua presentiu

remunera-

trix.

Genes. 28. 19

V.

Sancti &

prelati incul-

pti in Chri-

sti manibus.

Esaï. 49. 16.

ne cogatur in extremo gehenna damnare, modo flagello dignatur castigare: vis nosse nulla pena quæ sit pena? Dauidem interroga qui ait Psal. 9. Irritauit Dominum peccator, quare quid vidisti? vidi peccatorem, impune luxuriantem, & exclamaui, irritauit Dominum peccator? quare hoc dixisti? vide quod sequitur. Secundum magnitudinem irasua non quæret, ideo nempè nō exquiri, quia multum irasitur, parcendo cadit, sed iuste cedit. Vnde apud Esaïam cap. 26. magni supplicij loco dicitur, Misereamur impio, & non disces infligam.

Quarta, sunt prelati in manu Christi dextera, quia manus dextera fortior est atque valentior, atque adeo eas. Dei actiones significat, quæ magis eius vim ac potentiam declarant, sicut sinistra eas in quibus Dei potentia non tantopere elucet, vnde est illud Psal. 117. *Dextera Domini fecit virtutem, Dextera Domini exaltauit me.* Est igitur sensus. Deum in præstatis maiore vim potentia suæ exercere, atque auctoritatem, potestatisque magnitudinem in Ecclesiæ administratione declarare. Quinta, sūt in manu dextera, quia prelati & Deus maiora beneficia

communicandi voluntatem habet, quæ cum subditi ipsi comunicent: quia enim Deus spontè & ex naturæ propensione benè facit, dicitur in dextera habere, quos fouet, quia manu dextera facilius vitimur: quemadmodum & puniendi voluntas per sinistram quæ minus vsui apta est, intelligitur, & significetur Deum, quodammodo inuitam punire, at spontè benè facere: quo eodem sensu dicitur Esaïæ 40. *Aquas pugillo, & alios verò palmo dimesiri:* quia nimirum in cælo largiendo est liberalis, ac munificus: in calamitatibus verò quæ per aquas significantur immittendis, admodum parcus. Vtrumque habes expressum Cantorum 2. cum dicitur. *Laua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Sinistra enim sub capite delitescit, at verò dextera apparet, atque ad animam iusti amplectendam fouendamque magis extenditur. Sexta, sūt in dextera stelle, id est, sancti prelati, quia eis paratam habet Deus æternam felicitatem, quæ per dexteram exprimitur, sicut & per læuam huius vitæ bona declarantur, iuxta illud Proverborum 3. *Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitia & gloria.* Sic enim

vtrumque interpretatur Diuus Ambrosius sermone 14. in Psalmum 118. *Habent,* inquit, *propria sua singula manus, boni quidem vtraque dotata est dotibus, sed læua presentium remuneratrix est, dextera futurorum: possumus hoc etiam de prophetia sancti Patriarchæ Israel cognoscere. Genes. 48. Nam cum dexteram suam posuisset super Ephraim, sinistra presentiu stram autem super Manasse, & conuertere eas Ioseph asatum consideratione voluisset, scio, inquit, sibi mi scio & hic erit in populos, & multiplicabitur, sed frater iunior maior erit illo. In quo maior? Quia semen Ephraim est multitudo gentium, quæ in hoc seculo laborem eligit credens in Dominum Iesum, ut consolationem habeat futurorum. Manasses autem semen, est populus obliuionis (alludit ad etymon nominis) qui proprium oblitus auctorem exaltatus ad tempus in hoc seculo, daturus est in reliquum panem granem, quia Deum suum, & Dominum denegauit.*

Postremò quærat aliquis, num Angelus stella has haberet manu conclusas, an eas in aperta manu cælatas ostentaret, & quidem si clausa erat manus, concinit ratio D. Hieronymi super illud Iob 9. pauld ante citatum. *Qui stellas claudit quasi sub signaculo.* Quia videlicet sanctorum merita occulta sunt nobis. Si autem quod probabilius videtur manus erat aperta, & stella in ea quasi cælatæ (alioquin enim Ioannes eas nec videre, nec numerare potuisset) posuisset sic interpretari, prelatos, seu sanctos, esse in manu Christi sanguine ipsius inculptos: iuxta illud Esaï 49. *In manibus meis descripsi te:* tum quia Deus sanctorum suorum nunquam obliuiscitur, sicut nemo obliuisci potest eorum, quæ manu

habet

habet, tum etiam quia sanguine suo Christus promeruit, ut in cælum tanquam stella ibi figenda, transferremur, tum vel maximè ad eorum securitatem exprimendam, quippe qui in manu eius sunt, è qua nemo eas possit exipere; iuxta illud Ioannis 10. *Nō rapiet eos quisquam de manu mea.* Adhæc, ex eo intelligimus Christum *stellas*, hoc est cælum, seu beatitudinem, omnibus offerre, propterea que eas manu ostentare, sic omnes quodammodo inuitando, ut ad eas tanquam ad brauium currant, easque de manu eius lætabundi abripiant. Quod videtur aluisse Paulus 1. ad Corinth. 9. cum dixit: *Nescitis quod ij qui in stadio currunt, omnes quem currunt, sed vnus accipit brauium: sic currite vt comprehendatis.* Et ad Philipp. 3. *Quæ retro sunt obliuiscens ad ea quæ sunt priora extendens me ipsum ad destinatum persequor, ad brauium supernæ vocatiōis,* imo ipse Christus, hoc ipsum non obscure videtur indicasse Matt. 11. illis verbis. *A diebus Ioannis regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud: videlicet de manu Christi stellas ipsas, hoc est beatitudinem offerentis.* Denique aduertendum est, Deum in lege veteri in manu non stellas, sed gladium gestasse, illum, inquam, circumcisiōis & alios, quibus populum illud assidue perimēdat: in noua autem non gladium, sed stellas manu ostentasse, quia lex illa timoriserat: hæc amore, & beneuolentia continetur.

Sanctorum securitas. Ioan. 10. 28. Cælum omnibus offert Deus, vt brauium. 1. ad Cor. 9. 21. Phil. 3. 13. Mat. 11. 12. In veteri lege gladium, in noua stellas in manu cur gestet Deus.

De gladio ancipiti, qui ex orō eius prodibat. Expositio de verbo Dei commemoratur.

Et de ore eius gladius vtrâque parte acutus exibat.

SECTIO XIII.

ADVERTE primùm pro eo quod interprestranstulit, *Gladius vtrâque parte acutus*, haberi Græcè *ρομφαία διόμοσος*, quasi dicas, *Gladius duplicis oris*: nam quoniam oris est cibum concidere & absumere, inde acies gladij *ρομφαία*, siue os dicitur, quod ea parte mordeat, secet, & feriat, vnde Luca 21. *Cadent in ore gladij*, Græcè *πεσονται ἐν ὀφθαλμοῖς*, quam eandem ob causam frons instructi exercitus, *ὀφθαλμοῖς* Græcè, Latine acies appellatur, quia est veluti ferri acies, perumpens & apperrens id in quod impellitur. Nec verò tantum Græci, sed etiam Hebræi aciem gladij *os* appellant, vox enim *פך* quæ *os* significauit: veluti Exod. 4. *Ipsc loquetur pro te, & erit os tuum*, ad aciem quoque gladij transfertur: vnde est ille creberrimus in sacris literis loquendi modus, *Percutere in ore gladij* parique ratione gladium ancipitem, gladium duo ora habentem appellant: vnde Iud. 3. pro eo quod nos habemus, *Fecit sibi gladium ancipitem*, est Hebraicè *פוחתני רחשני* hoc est ad verbum; *Et fecit sibi gladium, & ei duo ora.* Et Prouerb. 5. *Fanus stillans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouissima autem illius amara quasi absinthium, & acuta quasi gladius biceps*: Hebraicè *פחרכפוח* id est quasi gladius orium. Quod ad rem spectat: nexu huius sententiæ cum præcedente hic est. Postquam dixerat Ioannes illum similem filio hominib; habere stellas in dextera, addit, etiam de ore eius gladium prodire, vt illud conferret fiduciam de gratia, hoc incuteret terrorem de negligentia, id quod etiam ad vniuersos fideles, refferri potest: qui ita debent de misericordia Dei præsumere, per quam se vident esse in dextera, vt simul timeant ne gladio feriantur, de dexteraque ad sinistram transferantur.

Acies gladij cur dicitur os. Luca. 21. 24. Exod. 4. 16. Prouerb. 5. 3. Ita de Dei misericordia præsumendum. vt timeamus ne feriamur gladio.

II. Primaigitur expositio est Primalij, Arethæ, Pannonij, Richardi de S. Victore, & communis, per hunc gladium verbum Dei intelligentium, quod Deus per Prophetas suos, Apostolos, ac prædicatores loquitur: iuxta illud ad Ephesios 6. *Gla-*
dius spiritus, quod est verbum Dei. Et ad Hebræos 4. *Vivus est*
sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: qui locus quamvis ad lite-
 ram intelligendus sit de Verbo ipso increato: quemadmodum interpretatur
 D. Chrysoſtomus, D. Ambrosius, Theophylactus, Theodoretus, Occumenius,
 D. Thom. Caietanus & alij in eum locum: & præterea idem D. Ambrosius lib.
 4. de fide cap. 3. & D. Hieronymus in cap. 66. Eſaiæ: & perspicuum est ex ipſo
 contextu, subditur enim, *Non est vlla creatura invisibilis in conspectu eius: omnia autem*
nuda & aperta sunt oculis eius. Tamen de verbo creato eundem locum acceperunt
 Origenes homilia 13. super Numeros. D. Augustinus epist. 58. & lib. 20. de
 Civitate cap. 21. & D. Ambrosius lib. 3. de Virginitibus: & interpretes citati in hunc
 locum Apocalypsis. Eandem gladij similitudinem de verbo Dei intelligit Theo-
 doretus, & agnoscit in illis verbis Cantorum 3. *Leſtulum Salomonis sexaginta am-*
biunt de fortissimis Israël. Vniuscuiusque ensis super femur suum. Vbi obseruat huius-
 modi viros binos gestare gladios vnum super femur, in manu alterum. Vnum
 videlicet reprehensionis, & alterum intelligentiæ. Illum in promptu ad coarguen-
 dum, hunc mysticum, & tanquam in vagina reconditum ad mysteria peruesti-
 ganda. De verbo etiam Dei intelligit gladium cherubicum ante paradisi ostium,
 Philo Iudæus libro de Cherubim, & flammeo gladio. *Sermo,* inquit, *flammeus*
gladius dicitur, quia feruens est, & igneus, nunquamque moveri desinit. properans semper
expectando bona, fugiendoque contraria. An non vides quod & sapiens ille Abraham
quando incipit iuxta Deum metiri omnia, nihil creaturæ tribuens accepit ad ignei gladij
similitudinem, ignem & gladium. Genes. 22. *refragare, & exurere quicquid mortale habe-*
bat, cupiens, ut expedita cogitatione sublimis ad Deum evolarer. Et Balaam ille, id est, vana
 populis, inducitur inermis desertor militia, & belli imperitus, sic enim alloquitur asinam,
 hoc est, brutum vitæ propositum, cui omnis inspiens insidet, si gladium haberem iam te trans-
 fixissem. Numerorum 22. *Gratia maxima conditori, qui sciens imprudentia rabiem non dedit*
tanquam furenti gladium, verbi, videlicet facultatem, ne quoscunque obuios magna clade
consecreret. Hæc ille.

III. Alter Philo Episcopus Carpathius, tractatu suo in Cantica, & refertur in Ap-
 pendice Bibliothecæ Sanctorum Patrum, in hanc etiam sententiam interpreta-
 tur locum Canticorum pauld ante citatum de fortibus Israël, qui leſtulum Sa-
 lomonis ambiunt. *Quicumque,* inquit, *verbum Dei corde & opere complevit, hi sunt fortis-*
simi pugnatore: hi sunt qui in manibus suis, hoc est, rectis operibus propriæ conscientie gla-
dium suum tenent, non alienum, non enim alienis precibus solummodo præſidunt, sed carnem
suam cum vitis omnibus & concupiscentiis mactant, ob idque ensis super femur suum te-
mere dicuntur, nam femur carnis illecebras, & voluptates significat. Atque ad hanc
 gladij appellationem videtur alluſiſſe Paulus 2. ad Timotheum. 2. *Sollicitè curate ipsum*
probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis: vbi
pro Rectè tractantem, est Græcè ὀφθηροῦς ἔστω, hoc est, rectè se cantans: collatione-
nturque Timotheus ut in prædicando Dei verbo, inutilia & aliena ac superua concia
refecet, eodem ipſo verbo Dei quasi gladio: ducitur enim metaphora à gladio,
quo inutilia refecantur: id quod maximè debet curare concionator, ut rectè cõ-
cionem fecet, ac diuidat, refecando superflua, lenia, ridicula, minus graua, de-
nique omnia, quæ cum concionandi muneris maiestate non consentiunt.

Porro est hic gladius vtraque parte acutus. Primò propter duplex testamentum,

D. Augustin.
Richa. Vict.

in quo Dei verbum continetur, vt interpretatur D. Augustinus lib. 20. de Ciuitate Dei cap. 21. Secundò ex Richard. de S. Vict. quia in testamento veteri vitia carnalia, in nouo autem etiam spiritualia amputauit. Tertio. Quia foris in nobis luxuriam amputat carnis & intus malitiam refecat cordis. Quarta, quia in his, qui continentur quæ præcipit, corpus & animam punit. Quinta, quia bonos à malis, malosque à bonis discernit, & singulis tribuit, quod merentur. Sextò & postremò, ex Hugone Cardinale. Quia modo scindit bonos, qui se hinc puniunt iudicij timore, ne postea æterno supplicio puniantur: & in futuro scindet malos, cruciatibus sempiternis.

Hugo card.

Secunda gladij ancipitis de generali iudicio interpretatio.

SECTIO XV.

SECUNDA expositio est Ruperti, per hunc gladium intelligentis extremum i. & generale iudicium iuxta illud Deuteron. 32. *Si acuro vt fulgur gladium meum,* & *arripuerit iudicium manus mea.* Quo loco posterior pars priorem explicauit, vt Dei gladium iudicium eius esse intelligeremus. Hic igitur iudicij gladius vtraque parte acutus, tunc de eo ore eius exhibitus, hoc est vtramque partem, dexteram scilicet, & sinistram pro cuiusque meritis efficaciter diiudicabit, atque discernet: exitus gladij ad dexteram hic erit. *Venite benedicti Patris mei:* hoc namque dicto gladius eius ita carnes deuorabit, vt iam non sit caro & sanguis, sed sint omnes carnis corruptione exuti, induti que incorruptionem, & immortalitatem, mirò que modo permanente natura, in alteram gloriam permutati: Exitus eiusdem gladij ad sinistram hic erit. *Discedite à me maledicti in ignem æternum.* Vtrinque sic erit efficax ille gladius, vt malos diuidat à bonis, illos mittens in supplicium æternum, hos in gloriam sempiternam, ita vt semel ab inuicem diuisi non possint vltra permisceri: Et quidem re ad gladio ancipiti, hæc diuisio comparatur, quia vtrique tam bonis quam malis erit illud iudicium formidabile, vt vtrique videantur gladij aciem & diuisionem perhorrescere, quemadmodum idem Rupertus eleganter obseruauit, dum Salomonis thronum de quo agitur tertio Regum 10. & 2. Paralipomenon 9. mysticè explicaret, expenderetque duos illos leones in vtraque throni parte efformatos, qui libro suo 3. in libris Regum capite 31. *Fe-* *licit Rex Salomon thronum de ebore grandem. Quis, inquit, est iste thronus tam grandis, tam* *mirabilis, nisi altitudo maiestatis in illo cie nouissimo magni, & tremendi iudicij? Grandis* *thronus est, quia grande iudicium expectamus: Est autem thronus ex ebore, quia iudicium ex* *puritate constabit iustitie. Auro vestitur, quia nimis aurea Diuinitatis iustitia reuelabitur,* *sex ille habeat gradus, quia sex sententias iudicium perficietur. Esurius, & non dedistis mihi man-* *ducare: sitius & non dedistis mihi potum: hospes eram & non collegistis me. Nudus & non* *cooperuistis me: Infirmus & non visitastis me: In carcere & non venistis ad me: Matthai 25.* *Due manus hinc atque inde, duo sunt tenores hinc iustitie, inde misericordie. Duo leones* *iuxta manus singulas, quia vtrouque fortis, atque formidabilis erit iudicij veritas. Etenim à si-* *nistra omnis iniquus condemnabitur, & a dextra iustus vix seluabitur. 1. Petr. 4. Duodecim* *leuiculi super sex gradus stantes, duodecim sunt Apostoli. Post hunc thronum Salomonis, id* *est, pacifici Regis Christi, & glorie, & diuitie sunt in domo eius tanta copia, quanta scri-* *ptura præfens significare non sufficit. Et dicitur subditur, non erat argentum, nec alicuius pre-* *ti putabatur in diebus Salomonis, fecitque vt tanta esset abundantia argenti in Hierusalem,* *quanta & lapidum, quia per alto iudicij in diebus illis æternitatis nullius pretij reputabi-*

Rupertus.
Deuterono-
my 32. 41.
Sententia ge-
neralis iudi-
cij, gladio
comparatur.

Rupertus.
3. Reg. 10.
2. Paral. 9.
Christi ma-
iestas ad iu-
dicium ve-
nitentis.

Mat. 25. 25.

1. Pet. 4. 18.

Apostolus
extrema in-
dicis, leuiculi

tur argentum, quia nimirum propheta euacuabuntur, & lingua cessabunt, nullus iam mitteretur ad predicandum, sed omnes perfecti erunt, in omnibus abundabit purissimum charitatis aurum. Hactenus Rupertus. Vbi vides (quod erat nostrum institutum) utramque iudicij partem, tam quæ ad misericordiam, quam quæ ad iustitiam pertinet, esse terribilem, atque formidabilem: & propterea per duos leones expressam, quibus Salomonis manus superponebantur, id quod etiam hoc loco per utramque gladij aciem declaratur.

II. Illud mysterio non vacat, quod *gladius* in ore sit, non ad latus accinctus, ut consuetudo gestandi gladij postulare videbatur: & quamquam ea statim ratio succurrat, cum hic gladius mysticus sit, siue verbum Dei in vniuersum iuxta priorem expositionem, siue Christi iudicis in extremo iudicio sententia: iuxta posteriorem, significans, rectè in ore gestari, cum utrumque ore proferatur: Tamen pro illustriori huius rei cognitione aduertendum est, Christi triplici modo gestare gladium. Primò accinctum, secundò in ore, tertio in manu. Accinctum quidem

Quot modis
gladiu Christi
sui gestet.

Psal. 44. 4.
Psal. 7. 13.
Dei in puni-
do progres-
sus.

Exod. 15. 9.
Exec. 5. 12.

Christus ad
lo refaciendū
quam puni-
dum propen-
sor.

Cant. 5. 14.

Dei in operā-
do et bene-
faciēdo cele-
ritas.

Ejai 44. 13.

Gen. 1. 31.

Denique in manu Plal. 7. *Nisi conuersi fueritis gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit & parauit illum: Quo significatur Dei in puniendo progressus.* Primum enim habet gladium accinctū, ostendendo potentiam, ut terreat, deinde gladium in ore ponit, comminando, ut detereat. Denique cum neutrum sufficit, gladium vagina exiit, ac vibrat, ut pecutiat, iuxta illud Exodi 15. *Euaginato gladium meum, interficiet eos manus mea.* Et Ezechiel 5. *Gladium euaginato post eos.* Vnde rectè dicitur *exibat*, seu ut est Græcè *ἐκπορευομενον*, hoc est, procedens ab ore scilicet ad manum, ut Dei in puniendo quidem quasi progressus indicetur. Exibat enim gladius ab ore quasi progrediens, ut inde eum manus ad vibrandum, ac percutiendum arriperet. Atque hæc sit prima ratio, cur in ore gladius apparuerit. Secunda est, rectè stellas quidem in manu, gladium autem in ore habet: quia ad benefaciendum est, quàm ad puniendum propensior, atque adeo ferè supplicia comminatur & loquitur, beneficia autem re ipsa impertitur & confert: vnde desponsi manibus dicitur. Canticorum 5. *Manus eius tornatiles aureæ, plena hyacinthis,* seu ut Doctores Hebræi transferunt, *manus eius orbes aurei: & est sensus, manus eius veluti spæræ aureæ sunt, quæ in orbem continuo per beneficentiam feruntur, suarumque gratiarum lucem, & influxum communicant mortalibus, quemadmodum ex orbium caelestium motu pendet rerum inferiorum conseruatio. Quod verò subditur, *plena hyacinthis,* idem significat: est enim hyacinthus lapis pretiosus, quare manus eius plenæ sunt hyacinthis, id est, pulcherrimis, & pretiosissimis gratiarum lapillis, quos continent, & hominibus subinde spargunt. Huic eadem expositioni concinit editio vulgata, cum ita habet, *Manus eius tornatiles,* hoc sensu: virtus Dei rerum omnium effectrix, eiusque munificentissima natura tornatilis est, propter summam in operando, & benefaciendo celeritatem (est enim tornatoria ars velocissima); tum etiam propter rectitudinem, quam in agendo retinet, est enim eadem ars maximè certa, circinus enim ille, cui affixa sunt ea, quæ torno elaborantur, est veluti norma eorum, quæ efficiuntur, iuxta illud Esaiæ 44. *In circino tornabit illud.* Cum è contrario ea, quæ sunt scalpello, sepius sunt ad regulam reuocanda. Est ergo Deus in operando rectissimus, & quasi torno sua opera elaborat, iuxta illud Genes. 1. *Vidit Dominus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona: aureæ verò dicuntur, quia in diuinis operibus Dei munificentia munificè resplendet, qua opum suarum thesauros liberaliter omnibus distribuit.**

III. Eandem igitur ob causam stellas hic in manu habet, quas omnibus offert gladium

dium autem, id est punitioem in ore, quia ferè comminationibus mortales per-
 terrefacit, ac non ita frequenter gladium ad manum transfert, id quod non ob-
 cure significatur Psalm. 7. cum dicitur. *Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit,*
arcum suum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vasa mortis, sagittas suas ardens,
bus efficit. Vbi omnia vides esse preparationes ad praelium, rétiq; omnem in per-
 liendo & probando gladio, & in sagittis veneno imbuendis versari, nòmine
 ense percuti, in neminem sagittam iaci, quæ est elegans obseruatio D. Basil.
 comment. eius Psalm. *Comminatorius,* inquit, *sermo est, non statim minatur vulnera,*
phagas, mortis, sed armorum vibrationem, veluti preparationem quandam ad vltionem in-
rentat, quemadmodum ergo qui arma abstergunt, ac poliunt, pugna mox incunda acrem af-
fectum, & alacritatem significant, sic & sermo hic Deimorum ad vltionem ostendere volens,
gladium illum vibrare dixit.

*Comminatio-
 nibus mortis,
 lespiterra
 facit Deus.
 Psalm. 7. 13.*

Basil.

Tertia ratio, habet in ore gladium, ob eam causam, quam supra ex Ruperto at-
 tulimus: quia verbum Dei sententiam ferentis in die iudicij instar gladij feriet,
 percutietque impios. Maiori enim, haud dubiè acerbiorique doloris scntu affi-
 cientur damnati, cum audient. *Ite maledicti in ignem æternum, quam si acutissimo*
gladio medijsecarentur: vnde merito Bern. tract. de diligendo Deo, & serm. 3. in
 Psalm. 90. illam Christi in damnatos sententiam, verbum asperum appellari exi-
 stimauit eodem Psalm. cum dicitur, *ipse liberauit me de laqueo venantium, & à ver-*
bo aspero. Quarta & postrema, Ad significandam Christi Diuinitatem, quippe qui
 potestatem, quæ per gladium significatur, vel in ipso ore, id est verbis habeat, ea
 enim est Dei potestas, vt solo verbo omnia possit efficere iuxta illud Psalm. 34.
ipse dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt. Quem locum expendens D. Ambr.
 lib. 1. Hexam. c. 9. super illud. *Fiat lux, & facta est lux.* Non ideo, inquit, *dixit vt seque-*
retur operatio, sed dicto absculuit negotium, vnde pulchre Davidicum illud, Dixit, & facta sunt,
quia dictum impleuit effectum. Idem significauit Paulus ad Hebr. 1. cum dixit: *Portas om-*
nia verbo virtutis sue. Itaq; dicere Dei facere est: vnde eo ipso quod benedixit ali-
 cui, ei benefacit, imò eius benedictio nihil aliud est, quàm beneficentia, quemad-
 modum est perspicuè ex Gen. 1. cum dicitur: *Benedixit eis, id est piscibus, & auibus,*
dicens, Crescite, & multiplicamini: & homini etiam benedixit dicens. *Crescite, &*
multiplicamini: quibus locis benedixisse, nihil aliud fuit, quàm generandi poten-
 tiam contulisse.

III.

*Sententia re-
 proborum ac-
 erbissima.*

*Psalm. 32. 9.
 D. Ambr.*

*Dicere Dei,
 facere est.
 Hebr. 1. 3.*

*Genes. 1. 5.
 & 28.*

Cur facies eius similis dicatur Soli, cum lucet in virtute sua.

Cur facies eius, sicut Sol lucet in virtute sua.

SECTIO XVI.

GRÆCÈ est, *ὡς ἡ ἡλιος φάνηται ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ,* quamquæ
 verò ἡλιος non solum faciem, sed etiam oculum & aspectum significet, hic
 tamen pro facie ponitur, cum iam de oculis dictum sit: illud autem *in virtute,* seu
 vt est Græcè *ἐν τῇ δυνάμει,* hoc est, in potentia, & fortitudine, solem significat eū
 maximè lucet, hoc est, cum nobis in meridie fulgentissimus apparet: itaque
 facies Christi dicitur similis soli, cum lucet in virtute sua, hoc est splendi-
 dissima, & instar lucidissimi solis irradians, in quam nemo possit fixo obtu-
 tu oculorum aciem intendere, quip eximio eius splendore præstringatur. Sed
 iam quid *facies* hoc loco significet, explicandum. Primum igitur Richardus.

*Facies Christi
 dicitur.*

de S. Victore ad Diuinitatem Christi refert: ratione enim Diuinitatis facies Christi pulcherrima est, vt merito maxime, quæ reperiri potest, claritati comparetur, id est claritati Solis cum lucet in virtute sua, id est, cum circa meridiem illustri calo fulgentissimè apparet. Secundò, Primasius splendorem hunc, manifestam Christi in carne presentiam interpretatur, quæ Soli propter ortum, & occalum, & repetitum ortum confertur, quod videlicet Christus natus sit, & obierit, & rursus resurrexit. Tertio, Secundum Bedam, quia in die iudicii fulgentissimus apparebit Christus Dominus, cuiusque facies Solis ipsius splendorem longè superabit.

Beda.

III.

Matt. 13. 43.
Claritas corporum gloriosorum.
Iudicij 5. 31.
Esaï 30. 26.
Glossa.

Claritas Solis & Lunæ in fine mundi.

D. Hieron.
D. Thom.
Michael de palatio.

Splendor facies Christi in iudicio, quantum.

III.

Exod. 34. 30.

Psal. 13. 5.

Arnobius.
Psal. 135. 7.
Lex noua, & vetus luminare maius, & luminare minus.

Luna comparatur Ecclesia.

IV.

Pro cuius rei maiori intelligentia sciendum est maximam futuram esse claritatem gloriosorum corporum, iuxta illud Matth. 13. *Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.* Et Iudicij 5. *Qui diligunt se, sicut sol in ortu suo splendet, ita ruri-
lant.* Solem autem tunc multò fulgentiorem futurum, quàm nunc est perspicuum videtur ex Esaï. 30. *Erit lux luna sicut lux solis, & lux solis erit septemplex, sicut lux septem dierum in die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui.* Ex quo loco euinci videtur, Solem & lunam, ac reliqua astra incrementum lucis acceptura. Glossa in locum citatum Esa. ait: *Solem & lunam propter peccatum primi hominis multum de suo lumine amisisse, in fine autem mundi eandem lucem illis esse restituendam; atque ad id illud, septemplex, cum sensum efficere, vt restituenda sit Soli lux ea, quæ septem illis diebus ante hominis lapsum fulgebat.* Verum non puto probabile Deum Soli ac lunæ propter peccatum hominis aliquid luminis ademisisse, quia non legimus Solem, & lunam fuisse maledicta. Quare existimamus locum Esaïæ ad litteram, vt verba sonant esse accipiendum, quod nimirum tunc luna tantum sit splendorem habitura, quanto nunc fulget Sol, Sol autem septuplo luminis excessu lucem lunæ superaturus: quia in re nobiscum sentit D. Hier. in hunc locum Esaïæ, & D. Thom. quem immeritò Michael de Palatio non de sua, sed aliorum sententia loqui arbitratur, vt suam posset liberius astruere: Solem videlicet & lunam fulgentiora futura non ob aliquam luminis accessionem, sed quia deficientibus vaporibus & nubibus splendidius rutilabunt. Ex his iam intelliges quantam claritatem corpus Christi habiturum sit, cum fulgentius longè sit, quàm futura sint reliqua gloriosa corpora, quæ tamen Solis initar fulgebunt, vt paulò ante diximus, atque ad id quanto splendore eius facies in iudicio coruscabit, vt rectè à Ioanne Soli comparetur, cum lucet in virtute sua.

Quartò, dicitur Christi facies Soli similis ad Moysen, hoc est, legis veteris dif-
cimen: habuit enim Moyses cornutam instar bicornis lunæ faciem, quemad-
modum refertur Exod. 34. quæ ratio est Ioachimi Abbatis. *Non sicut quondam, in-
quit, Moyses habere similitudinem lunæ Christi facies visa est, sed potius similitudinem lumi-
naris maioris, vt ille esse demonstraretur, de quo dixit Regius vates Psalm. 18. In sole po-
suit tabernaculum suum.* Concine huic expositioni Arnobius, qui de lege veteri,
& noua, illud Psalm. 135. interpretatur: *Fecit duo luminaria magna, luminare ma-
ius, & luminare minus, Solem in potestatem diei, lunam, & stellas in potestatem noctis. Fe-
cit, inquit, luminaria duo magna, vnum in die noui testamenti, quod sicut sol rutilat in lu-
mine agentibus: aliud in nocte Iudaica conuersantibus. In nouo enim aperte, quod legitur, sicut
in die, in ipsa littera perlustratur à Christo, qui est sol verus iustitiæ. In veteri autem sub littera
regimine quasi in nocte positus, à Luna, id est, ab Ecclesia manifestatur: ipsa enim Luna est, quæ cres-
cit in sanctis, decrescit in peccatoribus: lucet in tenebris ignorantia positus, habet & stellas in gra-
tibus suis, aliter enim lucet in Episcopo, aliter in Presbytero, aliter in Diacono.*

Quintò, Lucet facies Christi sicut Sol comparatione Ecclesiæ, quæ luna est, & quæ

qua à Christo tanquam à Sole lumen mutuatur. Pro cuius rei maiori expositione sciendum est Ecclesiam comparari lunæ, quemadmodum docuit Arnobius pauldante citatus, & D. August. epist. 119. ad Ianuarium c. 5. super illud Ecclesiast. 27. *sapiens sicut sol permanet: stultus autem sicut Luna muratur.* Sed multo diligentius idem docet in Psalm. 10. super illa verba: *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in phaneta: ut sagittent in obscuro* (seu ut habent Septuaginta *ἐν σκοτεινῶν*, id est in obscura Luna) *rectos corde.* Vbi docet Augustinus Ecclesiam appellari Lunam, quia ex parte spirituali lucet, ex parte autem carnali obscura est (sicut Lunæ globus semper partim lucet, partim autem est obscurus) & aliquando spiritualis pars in bonis operibus apparet hominibus: aliquando verò in conscientia latet, & Deo tantummodo nota est, sicut contingit, cum oramus in corde, & quasi nihil agere videmur, dum non ad terram, sed fursum cor habere iudicemur ad Dominum. Igitur non uno modo, inquit Augustinus, *obscura Luna dici potest, nam & cum sinitur in sensibus eius, & cum eius fulgor nubilo interpolatur & cum plena deficit, dici potest obscura Luna:* quare potest de persecutionibus martyrum intelligi, quod sagittare voluerint in obscura Luna *rectos corde:* siue adhuc in Ecclesiæ nouitate, quia nondam terris maior effullerat, & Gentilium superstitionum tenebras vicerat, siue linguis blasphemorum, & nomen Christianorum male difamantium quasi nebulis obtegeretur, videt perspicua Luna non poterat: siue ipsorum Martyrum cædibus, & tanta effusione sanguinis tanquam illo defectu & obscuratione, qua cruentam faciem Luna videtur ostendere à nomine Christiano deterrebantur infirmi. Illud etiam Abacuch 3. quod iuxta Septuaginta habet. *Elenatus est sol, & Luna stetit in ordine suo.* Sic de Ascensione Domini interpretatur Augustinus libro 18. de Ciuitate cap. 32. *Ascendit Christus in caelum, & inordinata est Ecclesia sub rege suo.* Eandem Lunæ similitudinem persequitur D. Gregor. D. Greg. libro 17. Moralium cap. 10. ubi locum Abacuch. citatum, eodem modo cum Augustino intelligit super illa verba Iob. 25. *Eccc Luna non splendet, & stella non sunt mundam in conspectu eius: Quia, inquit, nec sancta Ecclesia virtute propria tot mirabilis emicat, nisi hanc praeuenientis gratie dona perfundant, nec singulorum bene viuentium mentes à peccatorum maculis munda sunt, si remota pietate iudicentur.* Ad Ecclesiam etiam refert illud Psalm. 8. *Quoniam videbo celos tuos opera digitorum tuorum, Lunam & stellas, quae tu fundasti.* Homilia 13. super Ezechielem. *Solem, inquit, nominare voluit, quia videlicet ipsi aeterno soli loquebatur, de quo scriptum est, Malach. 4. Vobis autem qui timetis Dominum, orietur sol iustitiae, de quo reprobi in fine dicturi sunt: sol iustitiae non ortus est nobis.* Sapientiae 5. Hic enim Sol non solum Solem, Lunam, & stellas corporaliter, sed etiam Lunam, Ecclesiam, & stellas, homine sanctos spiritualiter fecit Denique D. Hieronym. in cap. 66. Esaiæ affert pro Ecclesia illud Cantorum 6. *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora, pulchra ut Luna, electa ut Sol?* Additque Lunam Ecclesiam appellari, quia pace, & persecutionibus crescit, atque decrescit, & oppressa tentationum tenebris, rursus pristinum lumen assumit, habetque splendorem à Sole iustitiae. Cum igitur Ecclesia Luna sit rectè Christus Soli comparatur, qui eam illuminat, implet, perficit, & pulchram speciosamque reddit.

Sexto. Faciem Christi, eius iracundiam, & indignationem possumus accipere iuxta illud Genes. 4. *Egressus est Cain à facie Domini.* Cum enim Christus hac visione se Ecclesiæ gubernatorem demonstrat, par erat, ut ad bonos commendandos, ne incidentium calamitatum, quae hoc opere praedicantur, magnitudine animo concenterent, arbitantes non posse se tantam Dei iram & indignationem subinere faciem suam, hoc est, iram suam instar Solis pulchram & amabilem, atque

Ecclesia lumen mutuatur à Christo. Arnobius. D. August. Ecclesiastic. 17. 12.

Psalm. 10. 2. Septuagint. Ecclesia partim lucida, partim obscura ex August.

Abacuch. 3. August.

Iob. 25. 5.

Psalm. 8. 4.

Malach. 4. 2.

Sapient. 5. 6.

D. Hieron. Cant. 6. 9. Et persecutionibus, & pace crescit Ecclesia.

Gen. 4. 6.

*Ira sine amoris plenissimam esse declararet. Hæc igitur eius facies est sicut sol lucens in virtute sua, quia etiam ipsa Dei ira, & indignatio, amore splendet, quippe qui iram non nouit, quin vel in ipsa indignatione argumenta amoris exhibeat, quem admodum testatur Abacuch cap. 3. dicens. Cum iratus fueris misericordia recordaberis. Et Psal. 76. Regius vates: Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? In quem locum Theodoretus obseruat verbum illud, Continebit, hoc sensu. Non claudet misericordias fontes, quodam veluti, ariete ira: vsque adeo autem suam iram Deus misericordia temperat, vt in vnum infert supplicium, duplicem conferat misericordiam: quem admodum eleganter expendit D. Ambrosius oratione de obitu Theodosis, in locum illum Psal. 114. Misericors Dominus & iustus, & Deus noster miseretur. *Bu*, inquit, misericordiam posuit, semel iustitiam, in medio iustitia est gemino septo inclusit misericordia, super abundantiam enim peccata, superabundet ergo misericordia, apud Dominum omnium virtutum abundantia est. Postremo, *facies* iudicium significat Diuinum, iuxta illud Hester 1. *Facies* dicitur editum a facie tua, id est, a iudicio tuo. Est ergo facies eius sicut Sol, quia Christus nunquam sine amore iudicat: cum enim nostra merita remunerat ultra condignum premia largitur: quem admodum significauit Apostolus ad Romanos. 8. cum dixit: *Non sunt condigne passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: & è contrario, cum in crimina nostra avertit, citra condignum punit, iuxta illud Psal. 102. Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.**

Cur Ioannes cecidit ad pedes eius, tanquam mortuus.

Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes eius, tanquam mortuus.

SECTIO XVII.

1. **N**ON sustinuit Ioannes tantam eius, qui sibi apparuit, maiestatem, sed ita perterritus est, atque cohorrui, vt ad eius pedes penè exanimatus ceciderit: idem accidit Ezecheli, cum admirabilem illam quatuor quadriformium animalium visionem conspexit, vt ipsemet testatur cap. 2. *Hæc, inquit, visio similitudinis gloriae domini, & cecidi in faciem meam:* quod etiam Danieli contigit, cum ei vir ille vestitus lineis, ferèque huic, quem Ioannes vidit, similis apparuit, vt habes apud eundem Daniele cap. 10. *Ego, inquit, relictus solus vidi visionem grandem hanc, & non remansit in me fortitudo, sed species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium, & auiliui vocem sermonum eius, & audiens iacebam consternatus super faciem meam, & vultus meus hærebatur terre: quam in Daniele, aliisque Prophetis mentis consternatione D. Chrysof. homil. 3. de incomprehensibili Dei natura, hac similitudine declarat. Quem admodum, inquit, ubi auriga perterritus habenas amisit, equi precipites feruntur, & currus distractus labefactatur, sic profusus euenire animo solitum est, quoties magno stupore occupatur: quippe qui pauidus suo deest officio, ac veluti quosdam habenas suas diuine maiestatis amittit, membræque ereptis sensibus deserit, quæ protinus frigent & corripiunt. Nimirum diuinæ maiestatis splendorem & magnitudinem mortalium corda non sustinent: quod mirum videri non debet, cum vel ipsi seraphici spiritus in diuinæ maiestatis præsentia, præ quodam veluti stupore, in contemplatione, admirationeque*

que tam eximia magnitudinis defixi facies suas pennis legantur obtegere. *Esaia 6. quemadmodum ex 70. interpretibus intellexit D. Chrysoftomus loco citato, & homilia secunda de verbis Esaia, licet enim editio vitiosa, quae verior est, & omnino sequenda, ipsius Dei in throno confidentis faciem ac pedes à Seraphim velari doceat, cum ita habet: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & circa quae sub ipso erant replebant templum: Seraphim stabant super eum, sex alas, vni, & sex alas alteri: duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius:* tamen D. Chrysoftomus, quod à Septuaginta absolute dicitur *ὅτι τὰς ὄψεις αὐτοῦ κατεχέλυον τὸ πνεῦμα τῶν ἁγίων* id est, *duos κατεχέλυον τὸ πνεῦμα τῶν ἁγίων*, id est, & duabus velabant faciem, & duabus velabant pedes, ad facies, pedesque Seraphim retulit: Tum verò homilia 2. de verbis Esaia ait, *Seraphim auerunt facies, alasque vice murorum obiciunt, non ferentes radios illius proficiscentes. Et homilia 3. de incomprehensibili Dei natura: *Dic quæso, inquit, quam obrè alas prætendunt, & suas operiunt facies: quid aliud dixeris causæ, quam splendorem è solio illo proeulsantem, & fulgur proficiens ferre non posse. Germana igitur & literalis ratio, cur Ioannes penè exanimatus, & instar mortui corripit, ea est, quoniam eximium viri illius splendore, maiestatemque ferre non potuit. Reliquæ omnes rationes, quæ à Doctoribus hunc in locum afferuntur, ferè mysticæ censendæ sunt: veluti cum Richardus de S. Victore id humilitati Ioannis attribuit, qui videlicet in præsentia diuinæ magnitudinis, suam magis exiguitatem, vilitatemque intellexit. *Mens humana, inquit, quanto perfectius inuisibilia bona cognoscit, tanto amplius ipsa sibi visæ, & quanto sublimius creatoris potentiam contempletur, tanto magis apud semetipsum humiliatur.****

D. Chrysoft.

Facies suas cur velarent Seraphim.

II. Humiliter contemplantis.

Beda. Ioachimus.

Et magis nostrum seditionem tuam quædam de diuina pulchritudine cognoscimus.

Iob 42. 5.

D. Greg.

Cant. 6.

Nec verò corrui omnino mortuus, sed tanquam mortuus, quia ex discretione mens humana in contemplatione conditoris, ita se gerere debet, vt dum admiranda conspicit, se quidem de imperfectione sua per timorem humiliet, non per desperationem præcipitet, & sic humiliationis reuerentiam exhibeat, vt confidentiam de salute non amittat. Eandem rationem tradit etiam Beda, Ioachimus, & alij, eam verò Ioachimus sic breuiter proponit, *Qui priusquam in a conspiceret, stare se in iustitia culmine, quasi Christi discipulus, & dilectus præ cæteris, præsumebat, ubi diuina claritatis luce perfusus est, quicquid sibi de ipso complacuerat, deiecit, vnde & quasi mortuus ad pedes Domini cecidisse dicitur, quia nunquam melius tenebras suas mens humana diuidat, quam cum diuinæ sapientiæ lucem, & summæ iustitiæ veritatem agnoscit. In circo beatus Iob, qui contra iudicem Deum tam multa ex persona tentatorum obiecerat, audita voce Domini obmutescit, & ait, *Auditu auris audiui te, nunc autem oculus meus videt te, idcirco ipse me reprehendo, & ago penitentiam in fauilla, & cinere, Iob. 42. id est multa de tua magnitudine & gloria, fama, & auditione perceperam, sed nunc cum te præsentem video, multò magis sum commotus, & ad conspectum tuum omnia peccata mea etiam leuissima tanquam atomos ad radios solis intueor, meque foedissimum esse intelligo. Sic enim hunc locum interpretatur D. Gregorius lib. 33. Moralium c. 2. *Quandò, inquit, quisque se minus videt, tanto sibi minus displicet, & quanto maioris gratiæ lumen percipit, tanto amplius reprehensibilis esse cognoscit. In fauilla autem & cinere, penitentiam agere est contemplata summa essentia, nihil aliud quàm fauillam se, cineremque esse cognoscere. Hoc etiã sensu explicari potest illud Cantatorum 6. *Nolite me considerare, quod factum quia decoloratus me sol id est, cum me soli obijcio, hoc est, cū diuinæ pulchritudini me comparo, fusca omnino, expertusque omnis pulchritudinis & coloris mihi videor: nunquam Petrus Apostolus se ita peccatorem agnouit, quàm cum ad illum Christus accessit. Vnde de sua foeditate erubescens dixit, *Exi à me, quia*****

UNIVERSITÄTS- BIBLIOTHEK PADERBORN

- Luca 5.8. homo peccator sum Domine. Luca 5. Eadem de causa existimari potest Seraphim illa, de quibus loquitur Esaias c. 6. ante thronum Dei suas facies, ac pedes velasse, iuxta commemoratam D. Chrysostomi expositionem, erubescencia nimirum de sua feiditate, collata cum diuina pulchritudine. Idem quoque in locum ex Ezechiele citatum expedit D. Gregorius, *Mox, inquit, ut gloria Domini similitudinem aut, in faciem suam cecidit, quia cum aliquid de Deo constitimus, in faciem nostram cadimus, quoniam, ex malis erubescimus, qua nos remiscimus perpetrasse, ibi enim cadit homo, ubi confunditur.*
- III. Ad mysterium quoque pertinet, quod ait Ambrosius Ansbertus, Ioannem totius Ecclesie nomine ad pedes Christi cadere, id est, vestigijs Christi insistere, eiusque exempla imitari, *Ioannes, inquit, hoc loco generale membrorum formatum assumit, quid autem hoc loco sunt pedes Angeli, nisi indicia passionis eius, signa itineris, imitationis exempla, iuxta illud. 1. Petri 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius: Ioannem ergo ad pedes Angeli cadere tanquam mortuum, est Ecclesiam mundo, & vitijs mortuam? Christi vestigia imitari. Recte autem dicitur, tanquam mortuus, non mortuus, quia etli electi, vt Redemptoris sui passiones possint imitari, mundo, & vitijs moriuntur, Deo tamē spiritualiter viuere comprobantur. Vnde Paulus ad Galatas 2. *Viuo, inquit, ego iam non ego, viuio vero in me Christus.* Et ad Romanos 12. *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem.* Et ad Colossenses 3. *Mo tui istis, & vita vestra, abscondita est cum Christo in Deo.* Congruithac expositio illi acceptioni pedum, cum pro opetibus sumuntur iuxta illud Iob 13. *Obseruasti omnes semitas meas, & vestigia pedum meorum considerasti.* Vestigia, inquit in loco D. Gregorius, *Deus pedum considerat, quia intentiones nostrorum operum quam recte ponantur examinat, ne ad hoc quod bonum agitur, non recto desiderio aiatur. Pes in corpore est, vestigium in via, & plerunquedum qua lam praua agimus, in uertibus hinc fratribus exemplum malum prebent, & quasi inflexo extra viam pede sequentibus vestigia distorta relinquimus.* Eundem sensum habet locus ille Threnorum 1. *Sordes eius in pedibus eius, id est, in operibus, & affectibus, Quod igitur attinet ad virtutum exempla, qua Christus nobis precipue in passione prebuit, non potuerunt ea elegantius describi, quam describantur ab sponfa, Cant. 5. illis verbis. *Crura illius columna marmorea, qua fundata sunt super bases aureas, ubi per bases aureas pedes aurei intelliguntur, qui sunt crurum veluti bases, verē enim aurea fuerūt omnia Christi opera id est insigni charitate fulgentia. Quare recte Ioannes ad huiusmodi pedes cecidit, quia ad horum pedum imitationē aspirare quisque debet, quā quidem ignorare nullo modo potest, quoniā ea sanguinea, seu sanguine impressa reperiet: vnde ferculi illius Salomonis ascensus purpureus describitur, Cantorum 3. *Ferculum fecit sibi rex Salomon delignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum.* Quolo eo per ascensum purpureum passio Christi intelligitur, quia nimirum omnia opera, per qua Christus ad gloriam sui corporis, & nominis celebritatem tanquam ad ferculum ascendit, pedum suorum sanguine purpurauit.***

Exponitur illa sententia: *Habeo clauis mortis, & inferni, & primum nonnullę expositiones commemorantur.*

SECTIO XVIII.

I. IOANNEM visionis maiestate perterritum Christus posita super eum dextera animauit, in eoque vniuersos fideles ad spem Diuinę protectionis

tionis per dexteram significata, in medio omnium Ecclesie persecutionum, ^{Protellio} quæ toto hoc opere continentur, erexit. Id quod præstitit commemorata sua ^{Divina signi-} potentia magnitudine, subiungens; *Noli timere, ego sum primus & novissimus, & ficatur per* ^{dexteram,} *et sui mortuus, & ecce sum vivens in secula seculorum: & habeo claves mortis, & inferni.* Ex quibus sola postrema sententia expositionem desiderat, reliqua enim ex ijs, quæ in superioribus diximus, sunt perspicua.

Primo igitur Rupertus sic interpretatur. *Potestatem habeo dimittendi peccata, pec-* ^{Rupertus.} *cata vero dimittendo, mortem in me credentibus claudo, infernum obstruo, siue mortis & in-* ^{ferni, id est duplicis mortis, videlicet anime & corporis. Mortis namque nomine dissolutio cor-} *ferni, id est duplicis mortis, videlicet anime & corporis. Mortis namque nomine dissolutio cor-* ^{poris, inferni autem, mors anime quæ æterna est, significatur: cuius utriusque mortis claves id} *est potestatem ipse habet iuxta illud. 1. Regum 2. Dominus mortificat, & vivificat, deducit* ^{ad inferos, & reducit. Secundò Richard. de S. Vict. Ipse, inquit, claves mortis & in-} *ad inferos, & reducit. Secundò Richard. de S. Vict. Ipse, inquit, claves mortis & in-* ^{ferni habet, qui per potestatem suam portas mortis, & inferni in fine aperiet; ibique Diabo-} *lum, & sectatores eius sine cruciando includet. Talem ergo differen- iam inter mortem, &* ^{infernum possumus accipere, ut per mortem intelligamus tormentum reprobis præparatum, per} *infernum autem, locum tormento destinatum. Tertio Ioachimus, per claves mortis, &* ^{inferni intelligit iura antiqui hostis, quæ habuit in genus humanum, iam inde à} *mundi principio reddens per seductionem Adæ hominem morti obnoxium, &* ^{inferni supplicij, quæ iura Christus illi per passionem eripuit.} *inferni supplicij, quæ iura Christus illi per passionem eripuit.*

Quarto Primasius, & Ambrosius Ansbertus nomine *mors* Diabolum intel- ^{II.} *ligunt; nomine autem inferni eos, qui Diabolo adherent iuxta illud Apoca-* ^{Primasius,} *lypsis 6. Ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum nomen illi Mors, & infernus se-* ^{Amb. Ansb.} *quebatur eum. Et capite 20. Mors & infernus missi sunt in stagnum ignis ardentis.* ^{Apoc 6. 8.} *Deinde claves potestatem Diuini iudicij interpretantur. Istitis enim clauibus ad* ^{Cap 20. 14.} *probendam, atque exercendam Ecclesiam, occulta omnipotentis Dei ordina-* ^{Clavis, pro} *tionem referatur antiquus aduersarius cum suis in persecutione, & iisdem recludi-* ^{potestate.} *tur, cum satis fuisse respexerit ille, qui aperit. Etenim his clauibus laxatus fuerat,* ^{ad Cor. 10.} *cum Petrum seruili timore negare compulsi Redemptorem, & rursum reclusus* ^{11.} *est cum negatione amarissimè flentem quodammodo de faucibus amisit: his* ^{Pannonius,} *clauibus quotidie referatur, cum electos tentationibus fatigare permittitur, eis-* ^{Mors Chris-} *demque restringitur, cum non super modum, sed ad mensuram ipsas tentatio-* ^{ti detinere} *nes exaggerare solentur, iuxta illud 1. ad Corinthios 10. Fidelis Deus, qui non pa-* ^{non potuit.} *tietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possi-* *tis sustinere. Quintò Pannonius ait Christum habere potestatem supra mor-* *tem, quia mors eum detinere non potuit: Supra infernum autem, quia destra-* *is claustris eius, ac repagulis captiuos inde traxit: cum addit habere etiam* *claves mortis, & inferni, quia potestatem habet nostræ mortis, & nostræ relur-* *rectionis.*

Explicatur magis quid sit Christum habere claves mortis, & inferni.

SECTIO XIX.

Verum pro maiori huius rei expositione supponimus *claves* hoc loco de ^{I.} *omnium interpretamententia, significare potestatem. Deinde dicimus* ^{Mors pro} *mortem sumi, primo pro dissolutione animæ & corporis, ut est perspicuum.* ^{dissolutione} *Deinde pro peccato, quemadmodum docet Philo libro, de profugis, expendens* ^{animæ &} *Philo.* ^{corporis.}

illud, Quod lex iubet, ut homicida voluntarius morte moriatur, & similes alias locutiones, quæ habentur in sacris literis. Cur, inquit, non modo mori pronuntiat, sed morte mori? quia videlicet mali etiam si ad extremum peringant senium, mortui sunt, quod

Ecclesiastici 11. 18. peccatum mors sit, probari potest ex illo Ecclesiastici 15. *Ecce posui coram te vitam, & mortem, bonam, & malam. Eodemque sensu dicitur Psalmo 113.* Non mortui laudabunt te Domine.

Genes. 4. 15. Caini impudens fratricida mors nunquam in lege inuenitur, imo extrat de illo hoc oraculum Genesis 4. *Apposuit Dominus Deus in Cain signum, ne quis eum inuentum interiret, cur ita? opinor, quia impietas malum est infinitum, quod semel accensum nunquam extinguere potest, in quam quadrat illud Poeticum.* Immortale malum nulla debile morte. Hæc

Ezechie. 18. 20. Philo. De eadem peccati morte est sermo. Ezechielis 8. *Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, quanquam etiam le æterna damnatione intelligitur.* Idem testatur D. Gregorius lib. 4. *Moralium cap. 17.* super illa verba capituli tertij. *Obscurent eum tenebræ, & umbra mortis.* Vbi docet eiusmodi mortem peccatum esse, ut præ illo

Solum peccatum, vera mors. mors corporalis, non mors, sed umbra mortis appellatur. Umbra, inquit, mortis mori: carnis accipitur, quia sicut vera mors est, qua anima separatur à Deo; ita umbra mortis est

Psal. 43. 20. qua caro separatur ab anima. Vnde rectè voce martyrum per Prophetam dicitur *Psal. 43.* *Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuisti nos umbra mortis. Quos enim constat non spiritum, sed sola carne mori, nequaquam se vera morte, sed umbra mortis dicunt operiri.*

II.

Mors, pro Diabolo. Tertio. Sumitur mors pro ipso Diabolo, ut auctor est idem Gregorius, loco paulò ante citato. Umbra, inquit, mortis etiam imitatio antiqui hostis accipitur. Ipse enim quia mortem intulit, mors vocatur Joanne attestante, qui ait Apocalypsis 6. *Nomen illi mors.* Per umbram igitur mortis eius imitatio designatur, quia sicut umbra iuxta qualitatem corporis ducitur, ita actiones iniquorum de specie imitationis eius exprimentur. Sic etiam nonnulli interpretantur illud Esaiæ 28. *Percussimus sedes cum morte, id est cum Damone.* Quarto. Sumitur pro morte sempiterna *Psal. 48.* *Sicut omnes in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Atque hæc est illa mors, quæ appellatur mors secunda, nimirum comparatione mortis corporis iuxta illud Apocalypsis 2. *Qui vicerit non ladetur à morte secunda.* Et Apocalypsis 20. *Beatus qui habet partem in resurrectione prima. In hac secunda mors non habet potestatem.* Quinto, & postremo sumitur pro ea morte, qua quis peccato & vitij moritur, de qua loquitur Paulus ad Romanos 6. *Consepulcr sumus per baptismum cum illo in morte.* Et ad Coloss. 3. *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* De his mortis generibus legendus est D. Ambrosius libro de bono mortis cap. 2. & Diuus Augustinus lib. 13. de Ciuitate Dei cap. 8. & 23. & libro 3. de peccatorum meritis, & remissione cap. 11. Habet igitur Christus clauem mortis. Primo, quia vitam potest & dare, & eripere. Secundo, quia potest à peccato liberare. Tertio, quia Dæmoni ad tentandum habenas laxat, & contrahit. Quarto, quia potest supplicio sempiterno addicere. Denique quia potest vitam gratiæ conferre, mortem peccatis inferendo. Potissimum tamen videtur sumi hoc loco mors pro morte corporali, ut ita fidelibus Christus metum mortis in Ecclesiæ persecutionibus eripiat, quippe qui norint vitæ omnispacium mortisque tempus ab ipso esse omnibus mortalibus præscriptum, præcipuè verò fidelibus, & iustis, quorum peculiarem curam habet.

III.

Inferni vario acceptiones. Quod verò attinet ad infernum, etiam eius habet clauem iuxta omnes inferni acceptiones. Primo enim sumitur infernus pro sepulchro *Psal. 113. 5.* *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, id est mortui, & qui in sepulchris conduntur, laudes tuas non canent: quibus viuentes ad te colendum excitentur.*

excitentur. Vnde statim subiicit: *Sed nos, qui viuimus, benedicimus Domino.* Huc etiam spectat illud Iob 21. *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infernum descen-* Iob. 21. 13.
dunt: vbi inter impiorum felicitates ea numeratur, quod cito moriantur, nec
longa aegritudine discredunt, actabescant: putabant enim veteres pertinere
ad felicitatem non longo morbo tabescere, sed statim mori, id quod etiam est
perspicuum ex Thren. 4. vbi dicitur, maiorem fuisse pœnam iniquitatis Hieru- Cito mori
salem subuersione Sodomorum, cuius rei statim redditur ratio illis verbis: Quae felicitatis
subuersa est in momento. Audi Prophetam. Maior effecta est iniquitas populi mei, (id est, genus.
pœna iniquitatis) peccato Sodomorum, qua subuersa est in momento: quia videlicet Threnor.
Hierusalem multo tempore passa est obsidionem, captiuitatemque. Idem con- 4. 3.
firmari potest ex Psalm. 72. vbi de reprobis dicitur. Non est respectus mortis eorum
& firmamentum in plagis eorum, seu vtriusque. Sanctus Pagninus ex Hebræo: Quia Psalm. 72. 10.
non sunt ligamenta in morte eorum, & sana est fortitudo eorum, id est, non longa in- Secunda, pro
firmitate detinentur. Sed moriuntur quasi sani, & potentes viribus: quod autem limbo.
hoc felicitatis loco numeretur, exploratum est ex ijs, quæ sequuntur: in labore Actor. 2.
hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Secundò sumitur pro limbo Gen. 42. 38.
Patrum, Psalm. 15. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum D. Gregor.
videre corruptionem. Quam locum de Christo interpretatus est D. Petrus Act. 2. Iob 14. 13.
Qui ad limbum Patrum secundum animam descendit. Et Gen. 42. Deducetis ca- Tertia, pro
nos meos cum dolore ad inferos. Hoc etiam sensu D. Gregorius li. 12. Moralium cap. damnatorum
7. intelligit illud Iob 14. Quis mihi tribuat, ut in inferno protegas me? Tertiò sumi- Esai. 14. 15.
tur pro loco damnatorum. Esai. 4. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum Cant. 8. 4.
lacus. Et Cantic. 8. Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus amulatio: amulatio, id
est, zelotypia, quæ rivalem in re amatâ possessione non sustinet, similis est infer-
no. Sicut enim ignis ille tartareus, quæ semel corripit, perpetuò torquet, ita ze-
lotypia furor, vbi alicuius animum occupauerit, nunquam extinguitur, aut re-
mittitur: sicut è Glossa hunc locum intelligit: Dura, inquit, sicut infernus amula-
tio: quia Dei amor nullis hostium tentamentis, à nostrâ salutis cura reuocari potuit, sicut in-
fernus nullis miserationum cruciatibus mitigatur: nec à seueritate suæ sententiæ mutatur: quan-
to austerior comparatio, eo acrior zelantis eos Domini commendatur affectus. Quarto, &
ultimò, usurpatur pro ipso Dæmone, vt auctor est Beda in Commentarijs super Quarta, pro
Proverbia, vbi docet illo sensu intelligi à plerisque illud capituli trigésimi: ne. ipso Demo-
Tria sunt insatiabilia, & quartum nunquam dicit, sufficit, Infernus, Os vuluæ, terra quæ Beda.
nunquam satiatur aqua, ignis verò nunquam dicit sufficit. Quidam, inquit, infernum Proverb. 30.
interpretantur Diabolum, qui insatiabilis sit de seductione humana. Illud etiam Iob 26. 16.
Nudus est infernus coram illo, & nullum est operimentum perditioni. Diuus Gregorius Iob 26. 6.
de diabolo accipit lib. 17. Moralium cap. 12. Inferni, inquit, & perditionis nomine D. Gregor.
Diabolum, omnesque damnationis eius socios designauit. Igitur iuxta has omnes acce- Clauis in-
ptiones dicitur Christus habere clauis inferni. Primò, quia potest vitam dare, & ferni cur
eripere. Secundò, quia antiquos Patres ex limbo educit. Tertiò, quia potest Christus di-
æternis supplicijs homines addicere. Postremò, quia potestatem dæmonis pro- cat, habet
sua libertate laxat, & contrahit, quemadmodum supra docuimus. re.

IE CAS
IN
POCALYP
17